MASARYKOVA
UNIVERZITA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Jelena Blavatskaja (1831-1891): osobnost a dílo

Bakalářská diplomová práce

LADA HALVOVÁ

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.

Ústav slavistiky
Obor Ruský jazyk a literatura

Brno 2021

MUNI
ARTS

Bibliografický záznam

Autor: Lada Halvová
Filozofická fakulta
Masarykova univerzita
Ústav slavistiky

Název práce: Jelena Blavatskaja (1831-1891): osobnost a dílo

Studijní obor: Ruský jazyk a literatura

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.

Rok: 2021

Klíčová slova: Helena Petrovna Blavatská, madame Blavatská, Teosofická společnost, teosofie, okultismus, filozofie, literatura

Bibliographic record

Author: Lada Halvová
Faculty of Arts
Masaryk University
DEPARTMENT OF SLAVONIC STUDIES

Title of Thesis: HELENA/HELEN BLAVATSKY (1831-1891): PERSONALITY AND WORK

Field of Study: Russian language and literature

Supervisor: prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.

Year: 2021

Keywords: Helena Petrovna Blavatsky, madame Blavatsky, Theosophical Society, theosophy, occultism, philosophy, literature

Abstrakt

Bakalářská diplomová práce se soustředí na osobu Heleny Petrovny Blavatské a má několik cílů: uvedení života a tvorby Heleny Petrovny Blavatské do kontextu historického, politického, kulturního a literárního pozadí; sestavení rámcové biografie autorky se zaměřením na její parapsychologické schopnosti; vykreslení literární tvorby, zejména pak souboru Okultní povídky a jiné děsivé příběhy. Práce se dále zabývá Teosofickou společností, v jejímž čele autorka stála. Popisuje také vliv její osoby a dopad díla na její i následující generace. Výsledný text se pokouší o komplexní portrét osobnosti Heleny Petrovny Blavatské a jejího díla.

Abstract

The bachelor's diploma thesis focuses on the person of Helena Petrovna Blavatsky and has several goals: to put the life and work of Helena Petrovna Blavatsky into the context of historical, political, cultural, and literary background; the formation of a general biography of the author focusing on her parapsychological abilities; the depiction of her work, especially the collection Occult Tales. The present bachelor´s diploma thesis also deals with the Theosophical Society, headed by the author. It also describes the influence of her person and the impact of the work on her and subsequent generations. The resulting text attempts at the complex portrait of the personality of Helena Petrovna Blavatsky and her creations.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma **Jelena Blavatskaja (1831-1891): osobnost a dílo** zpracovala sama**.** Veškeré prameny a zdroje informací, které jsem použila k sepsání této práce, byly citovány v textu a jsou uvedeny v seznamu použitých pramenů a literatury.

V Brně 24. července 2021 .....

Lada Halvová

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu prof. PhDr. Ivo Pospíšilovi, DrSc., za vedení mé práce, odborné rady, ochotu a čas strávený nad konzultacemi.

Obsah

1 Úvod 3

2 Historické a politické pozadí 4

3 Literární a kulturní pozadí 8

4 Život Heleny Petrovny Blavatské 11

4.1 Dětství a dospívání 12

4.2 Dospělost a stáří 15

4.3 Parapsychologické schopnosti 25

5 Literární tvorba 28

5.1 Okultní povídky a jiné děsivé příběhy 31

5.1.1 Očarovaný (povídka brkového pera) 31

5.1.2 Jeskyně ozvěn (povídka podivná, ale pravdivá) 35

5.1.3 Svítící štít 37

5.1.4 V zemích polárních (vánoční povídka) 37

5.1.5 Očarované housle 38

6 Teosofická společnost 41

7 Vliv osobnosti HPB a jejího díla 43

8 Závěr 45

9 Резюме 47

10 Bibliografie 50

Příloha A Doprovodná obrazová data I

1 Úvod

Bakalářská diplomová práce se zabývá životními osudy a dílem jedné z nejvýraznějších osobností 19. století, spisovatelky a okultistky Heleny Petrovny Blavatské. Důraz je kladen zejména na přiblížení způsobu autorčina života, vykreslení rodinných a společenských vztahů a sledování životních cest. Dále je v práci analyzována literární tvorba Heleny Petrovny Blavatské a také celoživotní úsilí šířit autorce blízké filozofické a myšlenkové směry.

Motivací pro výběr daného tématu bylo zaujetí autorčinými parapsychologickými schopnostmi a také její celková životní cesta – navzdory četným překážkám se nenechala odradit a stále šla za svým cílem. Může tak být vzorem pro mnohé další generace žen a dívek.

Hlavním cílem práce je podat obecný portrét autorčina života, jejích snah o šíření filozofického směru teosofie, realizované v podobě Teosofické společnosti, a informace o literární tvorbě se zaměřením na dílo Okultní povídky a jiné děsivé příběhy. Přibližuje také autorčiny parapsychologické schopnosti a zájem a okultismus. Dalším bodem práce je analýza dopadu díla Heleny Petrovny Blavatské v průběhu dějin.

Samotná bakalářská práce je členěna do šesti hlavních sekcí, z nichž první dvě (Historické a politické pozadí, Literární a kulturní pozadí) slouží pro vykreslení situace a přiblížení poměrů autorčiny současnosti. Další kapitoly se zaměřují na život, dílo a jeho dosah.

Jelikož jsou osobnost i schopnosti Heleny Petrovny Blavatské zahalena mnoha tajemstvími a dohady, jsou v práci zmíněny i domněnky a legendy, jimiž se postupně zaplňovaly mezery v informacích o těch částech života autorky, o kterých nejsou doloženy spolehlivé zdroje, práce však na údajnost těchto informací vždy upozorňuje.

2 Historické a politické pozadí

Helena Petrovna Blavatská nepřichází na svět zrovna v ideálních podmínkách – její rodné Malorusko, dnešní území Ukrajiny, sužuje epidemie cholery a obyvatelé jsou tak nuceni zvykat si na nové životní podmínky. V sousedním Polsku je situace také napjatá – vojenské síly zde potlačují počínající povstání proti „železnému caru“ Mikuláši I. Operace se účastní i Helenin otec, kapitán dělostřelectva Peter von Hahn. (1)

Roku 1833 vzniká mezi Ruskem a Rakouskem dohoda o vzájemné pomoci v případě revoluce. Nerozvíjejí se pouze zahraniční vztahy – o čtyři roky později dochází k velkému pokroku v oblasti dopravy; mezi Petrohradem a Pavlovskem začíná fungovat první železnice v Rusku. (2)

21. února 1848 přichází velký historický milník – na sjezdu *Svazu komunistů* konaném v Londýně je představen *Komunistický manifest*. V červnu téhož roku se v Praze koná *Všeslovanský sjezd*, během kterého je potlačeno mnoho studentských protestů.

V roce 1851 probíhá rolnická bouře v 22 ruských guberniích. I přes nepokoje v zemi dochází k dalšímu progresu v železniční dopravě – je zahájen pravidelný provoz mezi Petrohradem a Moskvou. (3)

V letech 1853-1856 probíhá *Krymská válka* mezi Ruskem a Osmanskou říší s podporou spojenců. Výsledkem konfliktu je porážka Ruska. Poválečný mír je zaručen prostřednictvím *Pařížské mírové smlouvy*. Rusko uzavřením této dohody dočasně ztrácí své postavení v evropských politických kruzích. Už od začátku války navíc vzrůstají nepokoje mezi rolníky, caru vzdoruje už 33 gubernií. Chaos v zemi umocňuje úmrtí cara Mikuláše I. v roce 1855. Jeho místo zaujímá Alexandr II. Jeho vláda rok po ukončení války iniciuje vznik *Hlavního výboru pro rolnickou otázku*, jenž se zabývá problematikou nevolnictví. (2) (3)

Roku 1859 se valí mnoha městy Ruska vlna studentských nepokojů. Území státu se však stále rozrůstá – dochází k úplnému ovládnutí Kavkazu. O rok později už rolnické bouře otřásají celým Ruskem, které však i navzdory těmto událostem pokračuje ve svém rozmachu – *Pekingskou smlouvou* (která patří k tzv. nerovným smlouvám západních velmocí s Čínou) získala Velká Británie Hongkong, Francie a Rusko, jenž na jednáních obratně vystupovalo spíše jako prostředník, různé obchodní výhody a Rusko posílilo zejména svůj vliv v Mandžusku. (2)

Přelom událostí nastává po mnoha akcích vzdoru až roku 1861 – díky *Rolnické reformě* dochází ke zrušení nevolnictví. I tato reforma však vyvolává nepokoje jako povstání ve vsi Bezdna, kde dochází k velkému masakru tamějších rolníků. Jedním z důvodů nespokojenosti je způsob, jakým je hospodářům rozdělována půda. (2) (4)

Petrohrad je v roce 1862 decimován mnohými požáry, v důsledku čehož je zkonstruován první požární vlak, tzv. *požarnyj povoz*. (2) (5)

Během let 1863-1865 probíhá v Polsku Lednové povstání proti carskému Rusku, které se dále rozšiřuje i na území okolních státních útvarů (Litvy, Běloruska, části Ukrajiny a Ruska). Dochází však k jeho opětovnému potlačení. Mezitím je v roce 1864 založena *Mezinárodní asociace pracujících*, zvaná též *První internacionála*. Za jejím vznikem stojí marxisté v čele s Karlem Marxem a Friedrichem/Bedřichem Engelsem a anarchisté. V Rusku jsou představeny také dvě nové reformy – *Reforma veřejné správy* a *Soudní reforma*, díky které začínají být zřizovány poroty. (3) (6)

Bezpečnost cara Alexandra II. je poprvé ohrožena roku 1866 při pokusu o atentát na jeho osobu. Student Dmitrij Karakazov se při slavnostním průvodu ukrývá mezi diváky a když car prochází kolem, vypálí z pistole dvě kulky. Ani jedna však cara nezasáhne. Karakazov je poté zatčen a odsouzen k trestu smrti oběšením. (2) (7)

K velké geopolitické změně dochází v roce 1867, kdy car Alexandr II. prodává Spojeným státům americkým Aljašku – vzhledem k snadné dostupnosti území pro nepřátelská vojska se obává ztráty oblasti a považuje za výhodnější vyměnit ji za tehdy nemalý, nyní však u vědomí všech souvislostí směšný peněžní obnos. (3) (8)

6. března 1869 je světu představen *Periodický zákon*, na kterém jeho autor, ruský chemik Dmitrij Ivanovič Mendělejev, zakládá periodickou tabulku chemických prvků. K rozvoji dochází nejen ve vědě, ale také v průmyslu – o dva roky později je zahájen provoz první vysoké pece v Rusku. V tomtéž roce probíhá v Petrohradě proces s *něčajevci* – následníky ruského anarchisty a revolucionáře Sergeje Něčajeva, kteří stáli za smrtí Ivana Ivanova, bývalého člena této organizace. (3) (9)

Rok 1873 je významným z hlediska mezinárodní politické spolupráce – je uzavřeno spojenectví Ruska, Německa a Rakouska-Uherska pro boj proti mezinárodnímu revolučnímu hnutí. Pouhý rok poté vrcholí nevolnická hnutí a rozmáhá se fenomén *chození mezi lid* – šíření myšlenek revolucionářů mezi občany prostřednictvím letáků a brožur. Zároveň přichází i *Vojenská reforma*, která zavádí všeobecnou vojenskou povinnost. Krom revolučních hnutí vzniká roku 1875 také první dělnická organizace v Rusku. Nese název *Svaz dělnictva jižního Ruska* a její jádro se nachází v Oděse. (2) (10)

V dalších evropských zemích vrcholí konflikty s Osmanskou říší – v Bulharsku probíhá roku 1876 protiturecké povstání, Srbsko a Černá Hora jsou s Tureckem ve válce. V Rusku mezitím vzniká *Slovanský výbor* a tajná narodnická organizace *Zemlja i volja.*

O rok později válčí s Tureckem i Rusko. Výhody z výsledku tohoto sporu čerpá několik zemí – Srbské knížectví, Černá Hora a Rumunsko získávají samostatnost, Bulharskému knížectví je přiznána autonomie. Souběžně s tímto konfliktem probíhá v Moskvě tzv. *proces padesáti* s revolučními dělníky a v Petrohradě proces *stotřiadevadesáti* s narodniky („*literární a politické hnutí ruské inteligence*“). (2) (3) (10)

Roku 1878 vzniká v Petrohradě Severní svaz ruského dělnictva. Naproti tomu organizace *Zemlja i volja* se v následujícím roce rozděluje na dvě skupiny, *Narodnaja volja* a *Čornyj pereděl*. (2)

Situace v Rusku je stále napjatá – při pohřbu spisovatele Nikolaje Alexejeviče Někrasova probíhají demonstrace, je spáchán atentát na generála Trepova a policejního náčelníka Mezenceva. (2)

Během dalších let proběhne celkem pět pokusů o atentát na Alexandra II., z nichž ani jeden není úspěšný. V návaznosti na tyto útoky vzniká policejní odbor ministerstva vnitra („*ochranka*“). Až sedmý pokus o atentát na Alexandra II. je úspěšný a car roku 1881 umírá poté, co mu byla pod nohy hozena bomba. Jeho následníkem je Alexandr III., který vede soudní proces s pachateli atentátu. Nad atentátníky je vynesen rozsudek trestu smrti. Dalším krokem nového cara je *Smlouva o vzájemné neutralitě* mezi Ruskem, Německem a Rakouskem-Uherskem. (2)

V následujících letech vzniká několik aktivistických hnutí, některá i mimo hranice carského Ruska – mezi nimi je i první ruská marxistická skupina *Osvobození práce* s kořeny ve švýcarské Ženevě. O rok později je v Petrohradě založena první sociálně demokratická skupina. Dochází k protestům během pohřbu další významné osobnosti ruské literatury – Ivana Sergejeviče Turgeněva. (2)

V roce 1887 probíhá nezdařený atentát na cara Alexandra III.; aktéři atentátu – A. I. Uljanov, Leninův starší bratr, a jeho společníci – jsou popraveni. V této době začíná své revoluční aktivity Vladimir Iljič Lenin. O dva roky později zahajuje svoji činnost *Druhá internacionála*. (2)

Helena Petrovna Blavatská umírá v době, kdy se Rusko potýká s problémem hladomoru a bídy. Ve světě se v reakci na potlačení dělnických protestů v USA organizuje bojová tradice prvomájových průvodů. (2)

3 Literární a kulturní pozadí

První společenské události, které mohly ovlivnit život Heleny Blavatské, se datují léty **1831-1840**, kdy se na literární scéně objevují dva významné studentské kroužky – *Stankevičův* a *Gercenův*. Členové těchto spolků jsou však v pozdějších letech tohoto desetiletí uvězněni. Vznikají nová periodika, například Senkovského beletristický měsíčník *Bibliotěka dlja čtěnija* nebo časopis konzervativních romantiků *Moskovskij nabljudatěl*. Významným listem s počátkem v této době je také Puškinův *Sovremennik*. O několik let později Puškin umírá na následky zranění, jenž utrpěl v souboji; Bestužev-Marlinskij padne na Kavkaze. M. J. Lermontov je během těchto let dvakrát z trestu poslán jako důstojník carské armády na Kavkaz. Mezi díla vznikající v této době patří *Dějiny ruského národa* od B. N. Polevého, *Filozofický dopis* P. J. Čaadajeva či Lermontovův román *Hrdina naší doby*. Rozvíjí se také tvorba N. V. Gogola (*Večery na samotě*, *Revizor*). V tomto období vznikají i poslední tři díla A. S. Puškina – *Měděný jezdec*, *Piková dáma* a *Kapitánská dcerka*. (2)

V následující dekádě (**1841–1850**) začíná působit socialistický spolek M. V. Petraševského, zanedlouho jsou však jeho členové odhaleni a je s nimi zahájen soudní proces. Vychází několik sborníků jako *Fyziologie Petrohradu* či *Petrohradský sborník*. Vedení časopisu *Sovremennik* přebírá N. A. Někrasov. Je vydán *Kapesní slovník cizích slov v ruštině*. Umírá řada velikánů ruské literatury (I. A. Krylov, V. K. Kjuchelbeker, N. M. Jazykov, B. N. Polevoj, V. G. Bělinskij), M. J. Lermontov je zabit v souboji – posledním jeho dílem je poema *Démon*. N. V. Gogol píše *Mrtvé duše* (tvrdí se, že s druhým dílem příběhu není spokojen a pálí ho, ale není to jisté), vychází i další jeho povídky – *Plášť* a *Ženitba*. Začíná se prosazovat F. M. Dostojevskij, jeho prvotinou jsou díla *Chudí lidé*, *Dvojník* a *Bílé noci*. (2)

Mezi roky **1851 a 1860** vychází *Russkij věstnik* a také satirický věstník V. Kuročkina pod názvem *Iskra*. Časopisu *Sovremennik* přichází první policejní výstraha, což způsobuje rozkoly v redakci a list se začíná vyhraňovat jako revoluční orgán bojující za demokracii. Obdobným periodikem mladší generace je *Russkoje slovo*. I. A. Gončarov se stává cenzorem na ministerstvu financí. L. N. Tolstoj vydává *Sevastopolské povídky* a také volnou autobiografickou trilogii *Dětství – Chlapectví – Jinošství*. Další významnou tvorbou je *Oblomov* I. A. Gončarova, *Lovcovy zápisky* od I. S. Turgeněva či Ostrovského *Bouře*. (2)

Během let **1861–1870** jsou vydávány časopisy bratří Dostojevských *Vremja* a *Epocha*, sborník *Ruská zakázaná literatura*, *Novoje Vremja* a liberální list *Russkije vědomosti*. Tolstoj utváří pedagogický časopis *Jasnaja Poljana*. Nejrozšířenějším ruským týdeníkem je *Niva* – časopis, v jehož příloze vycházejí sebrané spisy ruských i zahraničních autorů. Texty autorů první poloviny století jsou publikovány ve výtisku *Russkaja starina*. Činnost listů *Sovremennik* a *Russkoje slovo* je po druhé policejní výstraze pozastavena; Černyševskij je deportován na Sibiř. Pokračovatelem revolučních deníků se stává *Dělo*. A. N. Veselovskij prezentuje svoji přednášku *O metodě a cílech literární vědy* na Moskevské univerzitě. Významnými díly pocházejícími z tohoto období jsou *Lady Macbeth Mcenského újezdu* N. S. Leskova, *Otcové a děti* I. S. Turgeněva nebo Ostrovského *Les*. Dostojevskij vydává svá díla *Zločin a trest*, *Idiot*; Tolstoj *Vojnu a mír* a *Smrt Ivana Hrozného*. V. I. Dal publikuje své největší dílo *Výkladový slovník velkoruského jazyka*. (2)

V desetiletí **1871–1880** se v literárních kruzích šíří revoluční myšlenky – vzniká *Sborník nových písní a veršů*, obsahující rebelské písně, ilegální narodnický časopis *Zemlja i volja*, sborník Surikovova kroužku básníků z lidu nebo časopis *Russkaja mysl*, ve kterém je spojována literatura a politika. V těchto letech umírá F. I. Ťutčev. Významným mezníkem je první ruské vydání Marxova *Kapitálu*. Dostojevskij píše díla *Bratři Karamazovovi* a *Běsi*, vycházejí *Ruské ženy* a *Komu je na Rusi blaze* N. A. Někrasova, Uspenského *Úpadek* či *Anna Karenina* L. N. Tolstého, který také publikuje své slabikáře a čítanky pro děti. V této době začíná psát Helena Petrovna Blavatská – debutuje dílem *Odhalená Isis*. (1) (2)

V rozmezí let **1881–1891** vychází humoristický a literární časopis *Oskolki*; časopis *Otěčestvěnnyje zapiski* je zakázán, vzápětí na něj však navazuje *Severnyj věstnik*. Lev Tolstoj zakládá první nakladatelství pro lid v Rusku a pojmenovává ho *Posrednik*. Umírají známí ruští autoři Dostojevskij, Turgeněv a Ostrovskij. Je zastaveno přijímání do vyšších ženských škol a omezeno přijímání dětí z pracujících vrstev na střední školy (jedná se o tzv. *výnos o kuchařčiných dětech*). Čechov se touto dobou vydává na Sachalin a tvoří díla *Spát jen spát* a *Step*. V. G. Korolenko vydává *Makarův sen* a Tolstoj novelu *Smrt Ivana Iljiče*. Tyto roky jsou také obdobím vrcholu tvorby Heleny Petrovny Blavatské, která píše svá nejdůležitější díla – *Tajná nauka/Základy tajných nauk/, Tajná doktrína*, *Hlas ticha*, *Klíč k teozofii*, *Okultní povídky a jiné děsivé příběhy* a *Příběhy nočních děsů*. (1) (2)

4 Život Heleny Petrovny Blavatské

I přes časté stěhování vyrůstá Helena obklopena služebnictvem a díky mnoha guvernantkám a domácím učitelům získává dobré vzdělání v mnoha oblastech jako jazyky, hudba či malba a kresba. Mezi její další dovednosti patří také umění jízdy na koni stejným způsobem jako kozáci, dokonce je údajně určitý čas krasojezdkyní u cirkusu. Největšími vzory jsou jí matka a babička, slavná botanička kněžna Jelena Pavlovna Dolgoruká. (1) (11) (12)

Dospělost Helena prožívá z velké části na cestách – třikrát objede celý svět. Objevuje nová místa, seznamuje se s lidmi a jejich schopnostmi, poznává kulturu, tradice, náboženské praktiky a magické rituály v nejrůznějších končinách. Někdy dokonce cestuje převlečená za muže, aby získala pohled z jiné perspektivy. (1)

Vždy, když už se zdá, že se Helena chystá usadit – koupí pozemek nebo založí podnik – je ošizena podvodníky či je vinou své povznesenosti nad praktický život neschopná udržet živnost v chodu. Vydává se tedy znovu na cesty a seznamuje se s dalšími tajemnými kmeny a národy, stále však za všech okolností udržuje kontakt se svojí rodinou a vlastí. (1)

Poslední roky svého života zasvěcuje zejména literární činnosti, propagaci myšlenek a šíření působnosti *Teosofické společnosti*. Umírá obklopena přáteli v Londýně, její odkaz je však šířen i nadále. (1)

4.1 Dětství a dospívání

Helena Petrovna Blavatská přichází na svět v noci z 11. na 12. srpna roku **1831** ve městě Jekatěrinoslav v tehdejším Malorusku (krátce se jmenovalo také Novorossijsk, později Dněpropetrovsk, v rámci masového ukrajinského přejmenovávání se dnes jmenuje Dnipro, tedy Dněpr), dnešní **Ukrajině**. Její rodné jméno je **Helena Petrovna von Hahn-Rottenstern**. Helenin rodokmen, zahrnující významné německé, francouzské a ruské rody, sahá dle některých historických pramenů až k dynastii Rurikovců. Otec H. P. Blavatské Peter von Hahn (v rusky mluvících zemích oslovován Petr Alexejevič Gan) je vysoce postaveným důstojníkem v jednotkách dělostřelectva ruské armády. Helena své spisovatelské vlohy pravděpodobně dědí po své matce Heleně Andrejevně Fadějevové, která se zaměřuje zejména na tvorbu románů a píše pod pseudonymem Zenaida R. Literární kritik Vissarion Grigorjevič Bělinskij H. A. Fadějevovou dokonce nazývá ruskou George Sandovou. (13) (14)

Jelikož porod probíhal již v osmém měsíci těhotenství a nebylo jisté, zda novorozeně přežije, křtiny se konaly ve spěchu. Malou Helenu údajně při křtu zastupuje jiná dívka. Tento církevní obřad, konaný nejspíše 13. srpna 1831, však provází smůla – dívka nesoucí svíčku ji omylem převrhne a zapálí tak popovo roucho. (12)

Z důvodu častých přesunů armády, ve které slouží Helenin otec, ale i kvůli dalším okolnostem se celá rodina často stěhuje. Na cestách se také rodina rozrůstá o další tři Heleniny sourozence – Alexandra, který ale brzy po narození umírá, Věru a Leonida. Cestují do různých lokalit, mezi jinými navštíví Kavkaz a Oděsu, kde Helenina matka podstupuje léčbu, zatímco děti se učí od guvernantky anglický jazyk, Petrohrad, ve kterém rodina pobývá s otcem, nebo Astrachaň – zde je dědeček Heleny Petrovny Andrej Michajlovič Fadějev pověřen úřednickou funkcí. Během pobytu v tomto městě se Helena poprvé setkává s jí později blízkou životní filozofií – lamaismem, tibetskou formou buddhismu. Dalším místem pobytu rodiny se roku 1838 stává Poltava, v níž Helena začíná s hrou na piano a lekcemi tance. (1) (15)

Po matčině smrti vyrůstá Helena a její sourozenci u prarodičů z matčiny strany v **Saratově**. V domě babičky a dědečka se často schází saratovská inteligence, Helena tak má možnost seznámit se s mnoha vlivnými osobnostmi a díky své babičce a třem domácím učitelům rozšiřovat své znalosti, schopnosti a vzdělání. Helenině oblíbeným místem v novém domě je babiččina knihovna, kde se dozvídá o **okultismu** a nadpřirozených jevech. V této době také pravidelně navštěvuje centra světové kultury – Londýn a Paříž, kde rozvíjí svůj hudební talent. (1) (15)

S otcem cestovali nejen po území Ruska, ale i po Evropě, pobývali například v Anglii. Se strýcem pak procestovala asijskou část Ruska od Uralu po hranice s Mongolskem. V této oblasti se intenzivněji zabývala lamaismem a prohlubovala své znalosti v tomto filozofickém směru. (1)

Roku 1847 čeká H. P. Blavatskou další stěhování – Helenin dědeček kupuje dům v **Tbilisi**, hlavním městě Gruzie, a přijímá zde funkci v radě pro kavkazskou oblast. O rok později se zde Helena setkává se svým budoucím manželem, o dvacet dva let starším generálem a vicegubernátorem Jerevanské provincie **Nikiforem Vasiljevičem Blavatským**. Z počátku Helena svatbu odmítá, údajně dokonce utíká se zednářem a okultistou knížetem Sergejem Golicynem. Po návratu mění názor z důvodu vidiny osamostatnění a nezávislosti a na vdavky přistupuje. Krátce na to se koná svatba v Dželal-Ogly (dnes Stěpanavan v Arménii), městě nedaleko Tbilisi (140 km). Hned po svatbě novomanželé odjíždějí na svatební cestu do kavkazské oblasti Darači-Čagu. (1) (12) (15)

Manželské povinnosti však Helena Petrovna odmítá a již během svatební cesty se marně pokouší utéct. Po třech měsících nefunkčního manželství Helena svého manžela opouští a poté, co dochází k nepříjemné hádce, prchá na koni. Uchyluje se zpět ke svým příbuzným, s nimiž má odcestovat do Oděsy. V přístavu Poti ale úmyslně zmešká loď a na anglickém parníku Komodor se přes Krym lstí (V Kerči posílá své služebnictvo, aby jí našlo ubytování, podplácí kapitána lodi, aby odplul dříve, a loď tak opouští přístav bez služebnictva) dostává až do Konstantinopole (česky Cařihrad, dnes Istanbul – hlavní město Turecké republiky). Nikifor po čase podává žádost o rozvod, ta je však dle ruských zákonů zamítnuta. (1) (15)

4.2 Dospělost a stáří

V Cařihradu, kam Helena roku 1849 utíká z nevydařeného manželství, se setkává s rodinnou přítelkyní hraběnkou Kisselevovou, s níž procestuje mnoho zemí, mezi nimi Řecko a Egypt. V Káhiře se setkává se zámožným Koptem a okultistou Paulosem Metamonem, s jehož přičiněním Helena poprvé zažívá tzv. *máyu*, čili nepravdivou představu o skutečnosti, iluzi. Uprostřed cest po egyptské poušti se Helena zmiňuje o francouzské kávě a Kopt vzápětí přichází s šálkem výtečné horké kávy, po chvíli však Helena zjišťuje, že pije pouze obyčejnou vodu a stává se tak objektem této mylné představy. (1) (12)

O rok později Helena pobývá v Londýně, kde se setkává s mužem, jenž nad ní v dětství držel ochrannou ruku a provázel ji v jejích vizích. Přijímá tohoto rádžpútského Inda za svého duchovního vůdce a nazývá ho **Mistrem Moryou** či Učitelem. S jeho pomocí odhaluje své poslání a náročné úkoly, které ji čekají. (1)

Další fázi svého života tráví Helena Petrovna Blavatská v Americe. V Kanadě se setkává s quebeckými Indiány, kteří se však zcela vymykají jejím znalostem a představám o tomto kmeni. Je zde okradena o část majetku a posléze přesouvá pole své působnosti do Spojených států – navštíví New Orleans, odkud přes Texas cestuje do Mexika. Poté zůstává krátký čas ve střední Americe, kde v honduraském Copánu vyhledá jednoho z žáků svého Mistra. Nakonec na určitou dobu zakotví v Peru. (1)

V období let 1854-1856 se Helena dvakrát pokouší dostat do Tibetu, ani jedna z jejích snah ale není úspěšná. Poprvé se hranici pokouší překročit z indického města Dárdžiling, je však téměř okamžitě zastavena a poslána zpět. Druhý pokus se uskutečňuje s pomocí sibiřského šamana přes Ladak, Helena doputuje až na Tibetskou náhorní plošinu, dále však cestovat nesmí. (1)

Následující rok Helena tráví v **Indii**, v předvečer sipáhijského povstání (1857) ji však její Mistr posílá pryč. Helena se tedy se zastávkami na Jávě a v Barmě vrací do Evropy a další rok tráví na cestách po evropských zemích. (1)

V den ruských Vánoc (6. ledna) roku 1859 navštěvuje své příbuzné a účastní se s nimi svatby, která se koná u hranic s Estonskem ve Pskově. Po ukončení rodinných oslav doprovází Helena svého otce do Petrohradu a poté se vrací do Rugoděva v tehdejší sankt-petěrburské gubernii (dnešní Narva v Estonsku) ke své sestře Věře. Odtud se společně vydávají ke svým prarodičům do Tbilisi. Po cestě se zastavují ve svatém městě Zadonsk, kde je přijímá rodinný přítel. Ten Helenu žádá, aby svých schopností využívala s rozumem a opatrností a pomáhala jejich prostřednictvím lidem ve svém okolí. (1)

O Heleniných vlohách se v tomto období dozvídá mnoho lidí, kteří se stávají spolusvědky nadpřirozených událostí, které se objevují kolem Heleniny osobnosti. (1)

V hlavním městě Gruzie (Tifilis, dnešní Tbilisi) se H. P. Blavatská také setkává se svým mužem Nikiforem. Usmiřují se a starají se o malého Jurije, syna Nikiforovy příbuzné Natálie.[1] (1)

O Heleniných aktivitách v letech 1863–1865 není mnoho informací. Zřejmě v té době pobývá v **Tibetu** se svým Mistrem, studuje a čerpá ze znalostí a zkušeností místních mahátmů. Navštěvuje také Sýrii a Libanon, kde poznává drúzy a další mystické řády Středního východu. (1)

Následující roky stráví cestami po **Itálii**, kde zajišťuje léčbu pro Jurije, který však záhy ve věku pouhých pěti let umírá. Helena odváží jeho ostatky do Ruska a poté se vrací zpět do Itálie. V důsledku Jurijova úmrtí údajně ztrácí svoji víru v Boha. (1) (11)

[1] Dle některých pramenů byl Jurij potomkem samotné Heleny a jeho narození bylo důsledkem jednoho z jejích milostných vztahů během cest po Turecku, to je však v rozporu s tvrzením o poškozených orgánech i s dochovaným vyjádřením Blavatské po lékařské prohlídce, kterou později podstoupila za účelem vyvrácení pomluv: *„... přinesl si na to nástroje, nějaké kukátko či zrcátko, co se tím dá koukat dovnitř a jiné hrůznosti. Když se dost vynadíval, zeptal se mě překvapeně: '"Vy jste nikdy nebyla vdaná?" Byla jsem", povídám, "děti jsem ale žádné neměla". Nechtěla jsem zacházet do žádných fyziologických podrobností. "No, jistě", on nato, "jak byste také mohla, když podle toho co tu vidím, s manželem jste se nikdy stýkat ani nemohla". Že prý jsem s žádným mužem styk nemohla mít, protože mi někde něco chybí…"* (11) (12)

Později pobývá také na Balkáně, v hlavním městě Srbska Bělehradě je přítomna právě v den, kdy ho opouštějí turecká vojska. (1)

3. listopadu 1867 se účastní bitvy u Mentany – skryta v mužském oděvu bojuje po boku garibaldiovců. Z důvodu četných zranění je považována za mrtvou. Po rekonvalescenci přebývá ve Florencii, poté se vrací zpět do Srbska. (1) (16)

Další dva roky prožívá Helena v Tibetu, kde se učí od mnohých mistrů. Poté se Suezským průplavem vrací do Evropy a přes Řecko cestuje do Egypta. Loď Eumonia, na které se plaví z Pirea, se v Jaderském moři potápí (nehodu způsobila exploze výbušnin uložených na lodi pro případ útoku pirátu). Při této tragické události umírá Helenin společník italský operní zpěvák Agardi Metrovich. (1) (11) (17)

Do roku 1872 Helena zůstává v Káhiře, kde se společně s Emmo Cuttingovou, později Coulombovou, snaží uvést do chodu *Spiritistickou společnost* (*Société Spirite*), po pouhých třech týdnech jsou však jejich záměry zmařeny – společnost je zrušena z důvodů stížností zákazníků a podezření o podvodných aktivitách. Blavatská se tedy uchyluje zpět na Střední východ – do Sýrie a Libanonu. (1)

Ještě téhož roku opět navštěvuje svoji rodinu v Oděse. Pod pseudonymem Laura pořádá klavírní koncerty po Rusku a Itálii. Nějakou dobu pobývá v Bukurešti, pak odjíždí ke svému bratranci Nicolasi von Hahnovi do Paříže. (1)

7. července 1873 se na pokyn svého Mistra odebírá do **New Yorku**. Aby se zde uživila, využívá Helena svého talentu pro umění a řemeslné práce. Toho roku umírá její otec. Telegram od nevlastní sestry Elizabeth se zprávou o úmrtí a k němu připojený obnos peněz (1 000 rublů, které činí zálohu na Helenino dědictví po otci) dostává Blavatská až po několika měsících. Tuto částku Helena investuje do dalšího neúspěšného obchodu s nemovitostmi. V průběhu následujících pěti let, které tráví v Americe, získává dokonce i americké občanství. (1) (12)

K zásadnímu setkání jejího života dochází 14. října 1874 na farmě rodiny Eddyových v Chittedenu ve Vermontu. Právník a plukovník **Henry Steel Olcott** sem přijíždí za účelem pozorování probíhající seance a sepsání podrobné reportáže pro deník *Daily Graphic.* Helena se o tomto záměru dozvídá z tisku a přijíždí na farmu, aby se s ním setkala. V této době se Helena stává známou jako madame Blavatská a rozvíjí svoji literární činnost – přispívá do různých časopisů, setkává se se známými a významnými osobnostmi a také osobami, které jsou, nebo o sobě tvrdí, že jsou médii a odhaluje jejich případné podvodné aktivity. Sama si je vědoma své pokrokovosti, ve svém dopisu profesoru Hiramu Corsovi píše, že je možná příliš brzy pro její myšlenky: „*Jsem zde, v této zemi, vyslaná svou Lóží v zájmu Pravdy, skrývající se v moderním spiritismu, a je mou nejsvětější povinností vrhat světlo na to, co je, a odhalovat to, co není. Možná jsem přišla o sto let dříve…*“ (1)

Jen po několika měsících se madame Blavatská setkává s dalším mužem, hrajícím později v jejím životě důležitou roli – s mladým advokátem **Williamem Quanem Judgem**. V době jejich prvního kontaktu je Heleně 44 let, William je přesně o dvacet let mladší. Přesto ho však Helenina osobnost fascinuje, od samého začátku jejich úzkého vztahu cítí zvláštní spřízněnost: „*Přitahoval mne její pohled, pohled někoho, koho jsem musel znát v dávné minulosti, v jiných životech. Z toho pohledu – který se pak už nikdy nezměnil – jsem pochopil, že od tohoto prvního okamžiku věděla, kdo jsem.*“ Judge se stává jejím oddaným žákem a kolegou, dokonale chápe její záměry a vždy je Heleně oporou v jejích snahách. (1)

V průběhu roku 1875 se v bytě madame Blavatské pořádají schůzky pro významné osobnosti a v tomto prostředí se také formuje idea filozofické společnosti s širokým záběrem vznešených cílů a myšlenek. Instituce je nazvána *Teosofickou společností* (*Theosophical Society*). V tomto roce Helena také vstupuje do druhého manželského svazku, svatba se koná 3. dubna v New Yorku. Soužití s Michaelem C. Betanellym však nefunguje a manželství se po několika měsících rozpadá, rozvod je legalizován až o tři roky později. (1) (11)

Helena Petrovna Blavatská je stále známější i v literárních kruzích, přispívá do mnoha indických a ruských listů, její články se objevují také v časopise *The Theosophist*. Své vlohy k psaní Helena potvrzuje roku 1877, když 29. září vychází její dílo pod názvem *Odhalená Isis*. Kniha má 1 300 stránek a první náklad o 1 000 svazcích je vyprodán neuvěřitelně rychle – během pouhých deseti dní. Pojednání se brzy stává manifestem šířícího se hnutí a jméno Blavatská je skloňováno stále častěji. (1)

16. května 1878 je Helena svým Mistrem povolána zpět do Indie, vyřizuje všechny své záležitosti – 8. července získává **americkou státní příslušnost** – a 18. prosince se v doprovodu Henryho Steela Olcotta vydává na cestu. Po zastávce v Londýně přijíždějí v únoru roku 1879 do Bombaje, kde svými aktivitami propagují myšlenky teosofie a zakládají nové pobočky společnosti. (1)

O rok později Blavatská se svým společníkem navštěvují šéfredaktora allahabadského listu *Pioneer* A. P. Sinetta. Schůzky se účastní také britský úředník A. O. Hume, jehož idea teosofie velmi zaujme a se společností je poté v úzkém kontaktu. Helena ovlivňuje i Sinettův život – po setkání s touto inspirativní osobností A. P. Sinett navazuje dlouhotrvající korespondenci s Heleninými učiteli, následně také vydává knihu Esoterický buddhismus, v níž shrnuje poznatky východních nauk. (1)

Svůj pobyt v Bombaji H. P. Blavatská ukončuje 20. února 1884 a společně s H. S. Olcottem a třemi Indy odjíždí do Francie. Usazují se v Paříži v rue Notre-Dame des Champs 46 a v tomto zázemí se setkávají s Judgem, který Heleně pomáhá s revizí *Odhalené Isis*, a také s několika evropskými význačnými osobnostmi. Při návštěvě na zámku v Engheimu se jak majitelé zámku hrabě a hraběnka z Adhémaru, tak i W. O. Judge a mnoho dalších stávají svědky Heleniných nadpřirozených schopností. O tyto úkazy jeví zájem také *Společnost pro psychický výzkum* v Londýně, proto pokládá otázky jejím spolupracovníkům a blízkým. (1)

Rozmach zájmu o okultismus a parapsychologické jevy je však brzy potlačen v důsledku snah o diskreditaci Heleny Petrovny Blavatské i její společnosti ze strany francouzského manželského páru Coulombových. Jelikož mají přístup ke klíčům od Heleniných pokojů v indickém Adyaru, kde v té době pracují, mají také možnost manipulovat s jejími osobními věcmi a provádět v místnostech změny a úpravy. Posléze osočují Blavatskou z podvodu – události odehrávající se v její přítomnosti jsou dle jejich nařknutí pouze promyšlené triky a iluze. Pro doložení svých obvinění falšují dopisy, prostřednictvím kterých Helena údajně žádala o pomoc při svých machinacích. Tento pokus o kompromitaci však není úspěšný a manželé jsou z Adyaru vyhnáni. Podporu však nacházejí u misionářů v Madrásu, které rychlost, s jakou se *Teosofická společnost* rozšiřuje po jejich území, a míra podpory těchto myšlenek, znepokojuje. Odkupují tedy od páru zfalšované dopisy a publikují je v plátku *Christian College Magazine*. Reakcí na uveřejnění je dopis tří set studentů Christian College, který vyjadřuje protest proti těmto obviněním. (1)

Do Adyaru přijíždí také Judge, který po obeznámení se situací nechává provést znalecké posudky výtvorů Alexise Coulomba. Blavatská mezitím stále cestuje po Evropě, dlouhou dobu tráví v Německu u rodiny Gebhardových. Poté, co je informována o podvodu Coulombových, posílá na místo Olcotta, sama se ještě zastavuje v Káhiře. Zde se účastní večeře s Nubar Pašou, jenž je předsedou egyptské vlády a čestným členem *Teosofické společnosti*. Navštěvuje Egyptské muzeum a potkává se také s proslulým francouzským egyptologem, jenž je vyveden z míry jejím přehledem v této oblasti. (1)

Do Adyaru přicestuje Helena 20. prosince 1884 a již druhý den po jejím příjezdu je zde přítomen také Richard Hodgson, vyšetřovatel londýnské *Společnosti pro psychický výzkum*. Jen o dva dny později Emma Coulombová (dříve Cuttingová) publikuje opět s pomocí *Christian College Magazine* pomlouvačný dokument pojednávající o jejích údajných vztazích s Helenou Petrovnou Blavatskou. Hodgson se při svém vyšetřování v Adyaru nesetkává s téměř žádným nenormálním úkazem. Jedinou situací, při které se vyšetřovatel střetává s parapsychologickým jevem, je případ, kdy mu madame Blavatská dokáže poklepat na hlavu, aniž by se ho fyzicky dotkla. V důsledku toho je však Hodgson pouze ještě více zmatený a začínají narůstat jeho pochyby. Při dalším vyšetřování sporu pak téměř okamžitě přijímá názory protistrany a zaujímá postoj proti Blavatské a jejím ideám. V březnu Hodgson opouští Adyar a v Londýně pak zveřejňuje výslednou zprávu o dvou stech stranách, v níž diskredituje osobnost Blavatské, její práci i schopnosti a která je příčinou ztráty její důvěryhodnosti napříč zeměmi i generacemi. Helena Petrovna Blavatská nedostává šanci se proti těmto pomluvám bránit, padělané dopisy jsou totiž údajně ztraceny[2]. (1)

[2] V Britském muzeu se však proti tomu dnes nacházejí dopisy Mistrů pro madame Blavatskou, jenž prošly lingvistickými i grafologickými zkouškami (ty vyvracejí tvrzení Richarda Hodgsona, že si je Blavatská psala sama) a které tak dokazují její bezúhonnost. (1)

Fyzické i psychické zdraví Heleny Petrovny se však po útoku na její osobu zhoršuje. Ze strany svých spolupracovníků pociťuje nedostatek podpory, a někteří dokonce odcházejí. 29. března 1885 rezignuje na svoji funkci v *Teosofické společnosti* a podává jako dočasné opatření demisi. I přes chatrné zdraví odplouvá do Evropy a 23. dubna už kotví její loď na břehu Neapole. (1)

Helenin stav se nezlepšuje ani v Evropě, stále však má věrné přátele a zastánce. Jednou z nich je hraběnka Wachmeistrová, se kterou Helena od prosince společně přebývá ve Würzburgu. Nenávistné dopisy plné urážek, rušení členství a distancování se od *Teosofické společnosti*, kvůli kterým Helena čas od času upadá do stavů deprese a letargie, jí ale nemohou zabránit, aby pokračovala ve svém životním díle. Veškerý možný čas a energii věnuje literární tvorbě – postupně vzniká *Tajná doktrína*. (1)

Na začátku roku 1886 přichází obrat k lepšímu jak pro Helenu, tak pro *Teosofickou společnost*. Blavatská se setkává se svými přáteli Gebhardovými a také se se sestrou Věrou a tetou Naděždou, což jí dodává optimismus. Judge v New Yorku začíná s publikací teosofického revue *Stezka* (*The Path*), která znovu zažehuje zájem o teosofii. V září toho roku Helena dokončuje a zasílá první svazek *Tajné doktríny* indickému příteli do Adyaru, ten však nesouhlasí s poskytnutím tak velkého množství informací široké veřejnosti a žádost o pomoc s revizí knihy zavrhuje. (1)

V příštím roce madame Blavatská dostává nabídku k přestěhování do Anglie, její zdravotní stav se však stále zhoršuje a takto náročná cesta nepřipadá v úvahu. V březnu upadá příčinou absolutního vysílení do kómatu, které trvá několik hodin. Přivolaný lékař však na lůžku nachází čilou ženu, která mu dokonce zvládá ubalit cigaretu. Dle jejího vyprávění ji během této ztráty vědomí navštívil Mistr, který jí nabídl dvě možnosti – nalézt klid ve smrti, či pokračovat ve své náročné cestě a dokončit dílo. Po zotavení Helena putuje do Anglie, kde tráví zbytek svých dnů pilnou prací a snahou o naplnění svých záměrů. (1)

19. května 1887 vzniká *Blavatsky Lodge*. Lóže, která kolem madame Blavatské shromažďuje její následovníky a umožňuje jí předávat své poznatky a vědomosti všem, kteří mají zájem ji vyslechnout. O několik měsíců později začíná vycházet revue *Lucifer*, která dává prostor písemnému vyjádření myšlenek a zpráv. Také jsou zde zveřejňovány těsnopisné záznamy (*Transactions of the Blavatsky Lodge*) ze schůzí *Blavatsky Lodge*, jež ozřejmují témata a problematiky, jež jsou na shromážděních diskutovány, zároveň vychází i vybrané úryvky z *Tajné doktríny*. (1)

Za účelem umožnit zájemcům získat podrobnější informace o teosofii a celé instituci vzniká 9. října 1888 na popud W. Q. Judge *Esoterická sekce Teosofické společnosti*, za kterou nese zodpovědnost sama H. P. Blavatská. Současně jsou dokončovány všechny práce na vydání *Tajné doktríny* – výsledkem tohoto úsilí jsou dva svazky o více než patnácti stech stránkách textu, z něhož je možné čerpat nepřeberné množství vědomostí. (1)

Esoterická sekce plní svůj účel zejména díky Judgeovi, který přijíždí do Londýna, aby zredigoval *Knihu pravidel* pro tuto odnož společnosti. Později velmi aktivně působí v Dublinu, kde pro své záměry získává příznivce z řad irských spisovatelů, mezi nimi i George Russella nebo W. B. Yeatse. (1)

Následující rok tráví Blavatská nad další knihou, tentokrát určenou přímo členům *Teosofické společnosti*, konkrétně těm, kteří mají zájem šířit poselství Blavatské a předávat její myšlenky dalším žákům i po její smrti. Spis nazývá *Klíč k teosofii* a publikuje ho v červenci roku 1889. (18)

Teosofická společnost v této době vzkvétá a expanduje. Henry Steel Olcott odjíždí do Japonska, aby zde přednášel o teosofii, vzbudil opět zájem o buddhismus a propojil učení Jižní a Severní školy. (1)

Do chodu *Teosofické společnosti* i do Helenina života vstupuje v květnu roku 1889 Anne Besantová, v jejíž osobě nachází oddanou pomocnici a následovnici. Anne ubytuje již téměř nemohoucí Blavatskou ve svém domě a poskytuje jí potřebnou péči. V červenci se Helena přesouvá do francouzského Fontainebleau, kde se mimo rekreace věnuje svému poslednímu dílu. *Hlas Ticha* je uveřejněn koncem září 1889 a je tvořen výňatky a překlady *Knihy zlatých předpisů*. (1)

Poslední aktivitou, již Helena vyvinula v rámci *Teosofické společnosti*, bylo převzetí odpovědnosti za její evropskou sekci. Tato skutečnost spolu se zamýšlenou reformou organizace se stává terčem výhrad mnohých osob. Jedním z nich je profesor Coues, který prostřednictvím newyorského listu *The Sun* požaduje okamžitou reakci soudu. (1)

Později na stránkách téhož časopisu vychází oficiální omluva redakce a Judgeův článek, v té době je už ale madame Blavatská po smrti. Na následky chřipky, jejíž epidemie propukla v Londýně, umírá po několika dnech plných bolesti a útrap 8. května 1891 ve 14:25. Její ostatky jsou tři dny poté zpopelněny v krematoriu ve Wokingu (surreyské hrabství). Popel ze spáleného těla je rozdělen na tři části – třetina zůstává v Evropě, třetina je poslána W. Q. Judgeovi do USA, poslední je poslána do Indie a rozprášena do řeky Gangy. (1) (11)

Smrt Heleny Petrovny Blavatské vyvolává bouřivé reakce po celém světě – do Londýna proudí množství dopisů a telegramů, o jejím úmrtí informuje i tisk: „*Lze říci, že v současné generaci není nikdo, kdo by se tolik zasloužil o to, aby byly vyneseny na světlo dne dlouho zapečetěné poklady východního myšlení, moudrosti a filosofie… Madame Blavatská disponovala rozsáhlými znalostmi východní filosofie a esoteriky. Po četbě jejích dvou základních prací o tom již nemůže nikdo pochybovat…*“ (1)

4.3 Parapsychologické schopnosti

U Heleny se již od útlého věku projevují schopnosti, kterými nedisponuje každý – bývá náměsíčná, nahlíží do budoucnosti, často rozmlouvá s nadpřirozenými postavami, které dokáže vidět pouze ona sama. Většinu času tráví ve svém světě, který se postupem času učí ovládat svojí vůlí. Vyhledává společnost šamanů, čarodějů a různých felčarů. Nad její existencí prý bdí postava muže orientálního původu, který ji chrání před nebezpečím (při hrozícím pádu z koně ji zachytávají jeho neviditelné ruce, střeží ji před různými zraněními a úrazy). Tato parapsychologická vnímavost a fascinace okultními jevy děsí Heleninu rodinu i služebnictvo náchylné uvěřit všem pověrám. (1) (12)

V průběhu pobytu u svých prarodičů v Saratově nachází Helena útočiště v tamějších katakombách, ve kterých se často ukrývá a tráví v nich mnoho času. Ve věku dvanácti let v nich dokonce zůstává přes noc. Když ji rodina nachází, dívka tvrdí, že vede konverzaci s duchem Tekly Lebendorfové, postarší dámy z Estonska. V tomto období se o Heleniných schopnostech dozvídá širší rodina i veřejnost a v rodinném sídle se začínají pořádat seance za údajné přítomnosti Teklina ducha. Helena při nich sděluje příběh staré dámy prostřednictvím ruských a německých textů (přičemž němčinu Helena nikdy neovládala), které píše v transu ovládána duchem. Při těchto setkáních je vyprávěn celý životní příběh Tekly Lebendorfové se všemi detaily a podrobnostmi, včetně nešťastného osudu jejího syna, který měl spáchat sebevraždu, dokonce je poté sám občas seancím přítomen ve své astrální existenci. (12) (14)

Jeden z Heleniných strýců je tímto fenoménem tak fascinován, že se vydává po důkazech pravdivosti příběhu pátrat přímo do hlavního města dnešního Estonska Tallinnu (tehdy Revelu), odkud Tekla Lebendorfová pocházela. Zde získává potvrzení, že všechny aspekty příběhu, tak jak jej podala Helena, se zdají být přesné a odpovídají i faktické údaje jako jména či věk diskutovaných osob. Povzbuzen těmito úspěchy vydává se Helenin strýc do Petrohradu do archivů ruského ministerstva, kde by se měla nacházet petice, kterou Tekla za svého života poslala caru Nikolajovi. Tato petice by totiž mohla být nevyvratitelným důkazem pro jeho přesvědčení o tom, že parapsychologické schopnosti jeho neteře jsou skutečné. Jelikož z Heleniných rukopisů zná datum i evidenční číslo petice, není těžké daný dokument v archivech najít. Nejen že odpovídají veškeré údaje i písmo, kterým je spis psán, souhlasí dokonce i poznámka cara Nikolaje na okraji listu. (12)

Vše je tedy zdánlivě v pořádku do té doby, než přijíždí bývalý důstojník z pluku Helenina otce – při návštěvě jeho domu Helena nachází obraz, portrét plukovníkovy tety, v níž Helena poznává právě Teklu Lebendorfovou. Seznamuje důstojníka s celým příběhem, ten však její teorii vyvrací – nedávno mu od tety přišel dopis z Norska a jeho bratranec se sice opravdu pokusil o sebevraždu, nicméně stále žije. Není tedy možné, aby Helena komunikovala s jejich duchy. V důsledku tohoto odhalení zájem o spiritistické seance pohasíná a důvěra v Heleniny schopnosti upadá. (12)

Nakonec vychází na světlo, že všechny potřebné informace Helena získala už v dětství – na cestách se svým otcem si často hrála s osobními věcmi členů vojska, nevyjímaje synovce Tekly Lebendorfové. Při probírání jeho majetku si Helenina mysl zafixovala nejen její podobiznu, ale i znění různých dopisů a listin. Sama Blavatská se k tomu později vyjádřila takto: „*Bylo to dílem mého vlastního vědomí. Byla jsem citlivé dítě. Měla jsem neobyčejné mentální schopnosti, kterých jsem si ovšem nebyla nijak vědomá*.“ (12)

V následujících letech Blavatská aktivně podporuje zvěsti, které se šíří o jevech, jež se dějí v její přítomnosti a o svém neobvyklém psychickém nadání. Mezi její schopnosti patří údajné umění telepatie, levitace, božský či nebeský zrak a sluch, materializace či vysílání vědomí z těla. Větší pozornost než praktickým ukázkám těchto dovedností však věnovala teoretickým otázkám a zákonitostem. (11)

5 Literární tvorba

Odkaz madame Blavatské spočívá zejména v duchovně i literárně hodnotné tvorbě, na níž pracovala v posledních letech svého života ve snaze zachovat své poselství i pro další generace. Převážnou část díla tvoří překlady a úryvky starodávných textů doplněné Heleninými komentáři. Věnovala se však i beletrii a publikovala několik povídkových souborů, jejichž hlavním tématem byl spiritismus, okultismus a neobvyklé jevy. Některé povídky jsou doplněny o tajemné, děsivé, v dobách Heleny Blavatské možná až hororové prvky.

Prvním dílem Heleny Petrovny Blavatské je soubor poznatků a myšlenek s názvem *Odhalená Isis*. Výsledek dvouleté usilovné práce je publikován roku 1877, na jeho vzniku se podílejí zejména Blavatská a Olcott, který s ní v té době žije v New Yorku a pomáhá s editací textů. Olcott tvrdí, že inspiraci k psaní Helena čerpá od svých mistrů, kteří se někdy dokonce prostřednictvím automatického psaní podílejí na tvorbě. (1) (19)

Kniha je rozdělena na dvě sekce: *Věda* – tato kapitola je zejména prostorem pro kritiku ješitnosti a pokrytectví vědců, kteří se domnívají, že odhalili všechna tajemství a zákonitosti světa a zneužívají svého postavení k šíření těchto omylů. Zároveň tvrdí, že úkazy, které dokážou ona a její mistři vyvolat, nejsou dílem nadpřirozena, ale spíše uměním ovládnutí vědeckých zákonů – a *Teologie*, kde autorka odsuzuje církev jako instituci, nezpochybňuje však víru jako takovou. Dle jejího názoru monoteistické náboženství odsunulo všechna ostatní vyznání a získalo tak jakési výhradní právo na víru. Celým dílem však mezi výpady proti stoupencům materialismu a církevní bohorovnosti prostupuje snaha o propojení a spolupráci mezi oběma stranami. (19)

Jen o rok později madame Blavatská vydává další knihu, ve které se pokouší o sjednocení vědy, filozofie a náboženství. *Tajná doktrína* (do českého jazyka také překládáno jako *Tajná nauka* nebo *Základy tajných nauk*) je členěna do dvou oddílů, první pojednává o kosmogenezi (evoluci vesmíru), druhý se věnuje vývoji lidskému.

Dílo vychází z tajné *Knihy Dzyan* a navazuje na teorie kosmogeneze a antrpogeneze, které jsou v Knize Dzyan obsaženy. (1) (11) (18)

V následujícím roce se literární tvorba Heleny Petrovny rozšiřuje dokonce o dva svazky. Již zmiňovaný návod *Klíč k teosofii* je soupis pokynů určený propagátorům teosofie a je psán formou otázek a odpovědí. *Hlas ticha* je výtahem z *Knihy zlatých pravidel* obohacen o poznámky Heleny Petrovny Blavatské, její úvahy a filozofické myšlenky a také vysvětlivky určené čtenářům. (20) (21)

Dále pod jejím jménem vycházely publikace jako *Mahajánské texty*, jež jsou syntézou několika spisů (*Hlas ticha*, *Dvě stezky*, *Sedm bran*), *Zákon příčin a důsledků, vysvětlující lidský osud (Karma)*, nebo kniha *Žákovství*. (22)

Početné články, které během svého života Blavatská vytvořila, byly uskupeny do patnáctidílné série Sebrané spisy H. P. Blavatské. (11)

Mezi beletristickou tvorbu Blavatské patří *Okultní povídky a jiné děsivé příběhy* a *Příběhy nočních děsů*. Soubor *Okultní povídky a jiné děsivé příběhy* je podrobněji popsán níže.

Klíčem k poetice povídek Heleny Blavatské je žánr novely, povídky či románu s tajemstvím, který má své novodobé kořeny v gotické povídce nebo románu (*Gothic novel*) nebo ve francouzském a německém prostředí v tzv. *černém nebo frenetickém románu* (*roman noir*, *roman frénétique*) a strašidelném románu nebo povídce (*Schauer-roman*). Vyprávěcími schopnostmi Blavatská disponuje, nicméně narativní struktura je většinou relativně jednoduchá, lineární, syžet je však poměrně složitý, založený na rozplétání stále nových záhad a skrytých souvislostí. Pozoruhodným rysem, který předjímá i znaky některých dnešních světových bestsellerů známých autorů (Dan Brown, dvojice Rita Monaldiová – Francesco Sorti, Howard Phillips Lovecraft, u nás například Ludvík Souček) je ovšem **stírání rozdílu mezi** *fact* **a** *fiction*. Z toho důvodu čtenář přesně neví, kde končí literatura faktu a začíná beletrie; jinak řečeno, kde autor skrývá za maskou faktu fikci a naopak. Její beletrie je často způsobem sdělování vážně míněných hypotéz, které možná nechce předkládat jakou součást vážných výkladů odborných.

5.1 Okultní povídky a jiné děsivé příběhy

Soubor pěti příběhů s názvem Okultní povídky a jiné příběhy vyšel původně roku 1924, vydání, ze kterého je čerpáno v této práci, publikovalo nakladatelství Mysteria XYZ v roce 2012. Předmluvu ke knize napsala Helenina blízká společnice a důvěrnice A. Besantová. (23)

5.1.1 Očarovaný (povídka brkového pera)

Povídka v úvodu uvádí místo a čas děje – město A. položené na řece Rýn, rok 1884 (pro Helenu se tedy jedná o nedávnou minulost). Žena ležící v posteli a trpící obrovskými bolestmi náhle uslyší hlas, který jí vypráví příběh, aby ulevil jejímu utrpení. Dále je text rozdělen do osmi podkapitol, které postupně rozvíjejí a přibližují příběh (*Povídka neznámého – Tajemný host – Duševní magie – Hrůzné vidění – Návrat pochybností – Odcházím, ale ne sám – Věčnost v krátkém snu – Bolestné vzpomínky*).

Příběh, který hlas vypráví, popisuje životní příběh třicetiletého muže ze Švýcarska, jehož rodiče už nežijí, jedinou jeho blízkou příbuznou je sestra. Je vychováván jako ateista a materialista; odjíždí pracovat do Japonska, aby mohl sestru finančně zabezpečit. Zde se setkává s bonzem Tamurou Hideyerim, se kterým postupně navazuje přátelství.

Se sestrou udržuje nepřetržitý kontakt, ten je však náhle přerušen a muž nemá tušení, co se v jeho domovině děje. Tamura ho posílá za místním jamabušim, který by mu zajisté mohl pomoci situaci osvětlit, muž ale kvůli svému přesvědčení tuto nabídku zpočátku odmítá. Po čase však souhlasí, jeho strach o sestru je silnější než ego.

Skrze zrcátko, jež mu poskytne jamabuši, vidí sestřin nový dům v Norimberku. Vidina mu dále ukazuje všechny katastrofické události, které se v domě odehrály – je přítomen švagrovu pádu do stroje, vidí jeho rakev pod zemí, hledí na svoji sestru, která žalem přišla o rozum, jejich mladší děti byly poslány do sirotčince a starší do služby. Celý úkaz ho však nechává chladným a nevyvolává v něm žádné pocity – ve vizi se ocitá pouze jeho astrální tělo bez vyšší podstaty. Celé vidění trvalo pouze půl minuty, jemu to však připadalo jako věčnost.

Po této zkušenosti se mu nadále ve viděních zjevuje mnoho skutečných událostí, muž však odmítá uvěřit pravdivosti svých vidin a obviňuje jamabušiho, že ho zdrogoval a vše se odehrálo pouze v jeho snu, jelikož pouze ve snu lze zpřetrhat vztah mezi prostorem a časem.

Zavrhuje jamabušiho rady, aby se nechal po rituálu očistit, a odchází, čehož vzápětí velice lituje a přeje si, aby jamabušiho nechal uzavřít vchody, jimiž ho ovládli daiždžinové, duchové zprostředkovávající vidění. Jeho přítel Tamura se muže marně snaží přesvědčit, aby se za jamabušim vrátil a požádal ho o uzavření těchto mystických průchodů. Odpovědí mu však jsou pouze urážky, a tak své snahy bonz po čase vzdává.

Muž se vrací domů, po cestě ho ale stále pronásledují vidiny, stává se také svědkem týrání a znásilnění své neteře. Hluboce lituje své pýchy a hněvu na jamabušiho, odmítnutí pomoci a způsobu, jakým se rozloučil s bonzem. Časem začíná vidět i aury lidí ve svém okolí, což v něm opět rozdmýchává vztek a nenávist vůči jamabušimu a dokonce i svému příteli Tamurovi. Stále si namlouvá, že jeho sestra s rodinou jsou v pořádku a bezpečí, jeho předtuchy však říkají pravý opak.

Při následujícím vidění sleduje vlastní smrt, v níž spatřuje vysvobození. Očekává zmizení pocitů a odchod vědomí, to se ale nestane. Naopak v něm roste a sílí pocit neklidu, stále znovu a znovu se mu před očima zjevuje čas jeho prvního vidění, které prožívá pořád dokola v Kjótu – sedm minut po páté. Když se po skončení vize podívá na hodiny, vrací se o půl minuty zpět a vidění začíná znovu, tentokrát už při něm však prožívá fyzická muka a utrpení jako v bdělém stavu. Až po této události si je ochoten připustit, že rodinná katastrofa se doopravdy odehrála a jeho vidění byla pravdivá, přestože jeho materiální přesvědčení a ateistické smýšlení v něm stále vyvolává pochybnosti o reálnosti jeho prožitku.

Až příjezd do Norimberku ho definitivně utvrzuje v jeho tušeních – švagr je mrtvý, sestra šílená, nejstarší neteř byla znásilněna, synovec se nachází na lodi uprostřed moře a mladší děti zemřely v sirotčinci. Další ránou se stává zjištění, že kdyby byl oznámil svůj příjezd předem, nebylo by s dětmi naloženo tímto způsobem – měl šanci je zachránit. Trpí obrovskými výčitkami svědomí. Sestře zajišťuje péči nejlepších lékařů a přivádí k ní zpět její dceru.

Židovskou ženu, která se nechala uplatit a dovolila neznámému muži, aby jeho neteř znásilnil, posílá do vězení.

Následně sám upadá téměř do stavu šílenství, balancuje na hraně mezi životem a smrtí, nakonec však své stavy překonává a uzdravuje se, z čehož je zklamán. Přirovnává svoji situaci k Prométheově – je odsouzen k životu v lítosti a osamění, nucen sledovat umírající sestru a trápící se neteř.

Po smrti své sestry a neteře se rozhoduje vrátit se do Japonska a vyhledat jamabušiho, aby ho očistil a zbavil utrpení. Po příjezdu se ale od bonze dozvídá, že jamabuši odcestoval neznámo kam. Snaží se uvěřit učení místních mágů, aby se tak mohl oprostit od svých vidění, jeho přesvědčení mu to však nedovoluje. Zbavuje se tedy světských závazků a většiny svého majetku (přenechává ho synovci) a pro sebe si ponechává pouze skromnou sumu potřebnou pro nezávislost.

Uvědomuje si, že jeho jediným útočištěm je vědění, uchyluje se tedy k mnichům a několik let studuje jejich praktiky. Učí se ovládat některé nižší duchy, daiž-džiny způsobující jeho vidění to však řídit nedokáže. Osvojuje si umění zaklínání, s jehož pomocí někdy dokáže nevítaná vidění ovládnout, není to však možné vždy. Po nějaké době se smiřuje s jejich přítomností, vrací se do Evropy a ve Švýcarsku kupuje rodnou salaš. Na tomto místě žije jako poustevník, studuje a do bonzovy smrti s ním udržuje korespondenci. Smrt svého přítele vidí skrze vizi, cítí vůči němu hlavně vděčnost za získané vědění a prožitou zkušenost.

5.1.2 Jeskyně ozvěn (povídka podivná, ale pravdivá)

Tato povídka je údajně inspirována výpovědí očitého svědka a policejními zprávami z novin města P.

Příběh se odehrává na území ruského carství ve městě P., hlavním dějištěm je šlechtický zámek rodu Isvercovů. Panství obývá pan Isvercov a jeho bratr se svými potomky včetně Mikoláše, budoucího dědice budovy a pozemků.

Jedna z dcer vysloví přání začít se učit hře na citeru. Do sídla je tedy z Petrohradu pozván starý německý učitel, který přichází se svou dcerou Minkou. Ta se zalíbí jak majiteli zámku Isvercovovi, tak Mikoláši. Isvercov se rozhodne, že si Minku vezme za ženu, což je Mikoláši proti mysli ze dvou důvodů – sám má Minku rád a po uzavření sňatku by se navíc stala dědičkou ona, čímž by Mikoláš přišel o velký majetek.

Nedaleko zámku se nacházela soustava jeskyň, které místní nazývali Jeskyně ozvěn. Ta největší byla využívána jako taneční sál. Isvercov přichází do jeskyní se svým sluhou Ivanem, aby si prostory prohlédl a ověřil, zda jsou vhodné pro zamýšlenou svatební slavnost. Zapomíná si však doma tabatěrku, a proto sluhu posílá zpátky s rozkazem, aby mu ji přinesl. Než se však sluha vrátí, Isvercov zmizí a nezůstávají po něm žádné stopy. Ivan se ho pokouší hledat v jezeře, nicméně po tom, co se sám málem utopí, své pokusy vzdává.

Isvercov není k nalezení po celý den a podezření nakonec padá na Ivana – v minulosti ho jeho pán zbil za to, že byl opilý, a Ivan mu přísahal pomstu. Navíc jsou v Ivanově pokoji nalezeny Isvercovovy šperky, jiný důkaz už tedy nikdo nehledá. Ivan je obviněn z vraždy a uvězněn.

Mikoláš získává své dědictví, Minka přijímá jeho žádost o ruku a zanedlouho se na zámku koná svatba.

Po deseti letech však Minka už není tak krásná jako dřív, Mikoláš je mrzutý a jeho jediným zájmem je usvědčení Ivana, strýcova domnělého vraha. Společně také vychovávají svého syna, je to však zvláštní dítě, nikdy neopouští zámek, nesměje se a je zamlklý. Podobou nápadně připomíná Isvercova, Mikolášova strýce.

V té době do města přijíždí bohatý Maďar doprovázený šamanem Tehunčekem a po Mikolášovi požadují zapůjčení jeskyně pro své výstupy a představení. Mikoláš jen nerad svolí a účastní se také. V průběhu vystoupení je donucen k vyprávění o zmizení jeho strýce, mezitím šamanův duch přivádí do jeskyně Mikolášova syna, což Mikoláše velmi vyděsí.

Maďar se rozhodne vyřešit záhadné zmizení Isvercova za pomoci magie a provádí rituál, během něhož se Mikolášův syn vznese do vzduchu, zestárne do Isvercovova věku a podoby a na spánku má ránu, ze které kape krev. Maďar s postavou promlouvá, ptá se ho zda byl zavražděn, kde jak a kým. V odpověď postava pouze ukazuje na Mikoláše, vznáší se nad jezero a volá ho k sobě. Mikoláš stále zapírá a odmítá přiznat vraždu svého strýce. Postava na jezerem mizí, je slyšet šplouchnutí a vzápětí se Mikolášův syn topí ve vodě. Mikoláš se konečně přiznává k vraždě a fantom mizí. Mikoláše i jeho syna obklopuje bělavá hmota a s oběma se noří do jezera.

Druhý den lidé chtějí navštívit záhadného Maďara, ten je ale i s šamanem pryč. Ještě téže noci Isvercovův zámek lehne popelem. Arcibiskup v místě neštěstí provádí exorcismus, oblast je však už navždy považována za prokletou.

Vláda v této věci nařizuje pátrání, po čase je však nařízeno mlčení všem, kdo se ho účastní, a události zůstávají zahalené tajemstvím.

5.1.3 Svítící štít

Narátor příběhu vykresluje skupinku cestovatelů, kteří přicházejí do Cařihradu (dnešního Istanbulu) v doprovodu psa Ralpha, který patří právě vypravěčce. Pes se však v nepozorované chvíli ztrácí, všichni se ho tedy snaží najít a při hledání naráží na ženu z Řecka, která jim navrhuje, aby zkusili požádat o pomoc místní derviše.

Druhý den tedy derviše vyhledají a prosí jejich náčelníka o radu. Ten za poskytnutou almužnu souhlasí a odvádí je do jiné místnosti. V ní sedí ohyzdná žena, prorokyně z Damašku jménem Tatmos.

Vypravěčka je součástí zvláštního rituálu této trpasličí vědmy, díky kterému opravdu spatří svého psa – leží v příkopu u budovy ministerstva financí.

Její společnice touží vidět svého partnera, věštkyně tedy rituál opakuje a žena jej s radostí sleduje, poté se obraz mění – v jejich pokoji leží dopisy, které očekávaly (později se utvrzují v tom, že jim skutečně byly doručeny). V další vizi vidí svého bratra, který utrpěl zranění, záhy na to se tato informace také potvrzuje. Vypravěčka odchází k budově ministerstva financí, kde nachází svého psa přesně tam, kde dle vidění měl být.

5.1.4 V zemích polárních (vánoční povídka)

Hlavní hrdina povídky doktor Erkler doprovází významného badatele na jeho cestě kolem světa. O Vánocích společně přijíždí do Finska na hrad bohatého statkáře. Doktor svým společníkům vypráví historku, která se odehrála roku 1878 na Špicberkách, kde museli na parnících přečkat polární noc. Jednoho dne k nim prý dorazila skupina lovců tuleňů, vedená starým norským námořníkem Matillisem. Celá posádka byla jejich příchodem udivena a všichni se zajímali, jak je skupina našla. Na to lovci odpovídají, že je zavedl jeden ze členů skupiny starý Jan (údajně mu bylo už přes dvě stě let). Na otázku, jak mohl tušit, že v tom místě posádka přebývá, odvětil pouze, že ho vedl Bůh a prostě to věděl.

5.1.5 Očarované housle

Povídka je členěna do šesti sekcí, texty propojují děj s motivy, kterými se autorka inspirovala a ze kterých čerpala informace.

Příběh je zakomponován do Paříže roku 1828, hlavními postavami jsou německý učitel hudby Samuel Klaus a jeho žák František Stenio – mystický bohém žijící s hlavou v oblacích, jehož největším zájmem je okultismus, hudba a múzy.

Po čase mladý František začíná toužit po pozornosti a slávě, jeho sny však maří smrt otce a povinnost vrátit se domů k matce. Ta po nějaké době začne psychicky strádat, když s ní František odmítne jít do kostela. Vydává se tedy na duchovní pouť, během níž se nachladí a záhy umírá. Po její smrti František prodává veškerý majetek a vydává se na cesty po celé Evropě. Na živobytí si vydělává hrou na housle, dál žije jen ve svých snech v nevázaném bohémském stylu.

Po čase přichází do univerzitního města, kde se znovu shledává se svým učitelem, jenž ho bere pod svá křídla a nabízí mu nezměrnou slávu. Společně putují do Paříže. Na cestách František koncertuje a stává se známým. V Paříži ovšem takový úspěch nezaznamenává, na hudební scéně se totiž objevuje Paganini a zcela zastiňuje Františkovu existenci.

V tehdejší době jsou nejznamenitější umělci spojováni s nadpřirozenými schopnostmi získanými od bohů či démonů. Výjimkou není ani Paganini, struny jeho houslí mají být údajně vyrobeny z lidských střev, navíc kolují pověsti, že zavraždil svoji manželku a později také jednu milenku, které obě miloval, a jejich duše uvěznil do svých houslí.

František je odhodlán Paganiniho předčit. Spolu se svým učitelem se rozhodují zastavit své hodinky, aby měli dostatečný obnos peněz na vstupenku, a navštívit Paganiniho koncert. Po jeho skončení je František zoufalý – je přesvědčen, že Paganinimu nemá šanci konkurovat. Klaus tvrdí, že Paganini se kvůli získání slávy musel uchýlit k Satanovi, a namlouvá svému žákovi, že k úspěchu mu stačí opatřit si stejné struny, jako vlastní Paganini. František na pokraji šílenství souhlasí a poté upadá do bezvědomí. Několik dalších dní tráví ve stavu blouznění, dle přivolaného lékaře trpí zánětem mozku. Klaus zažívá výčitky svědomí, jelikož právě on mu řekl o Paganinim a jeho děsivých praktikách. Uvažuje o tom, že kdyby nechal svého žáka zemřít, prokázal by mu tím milosrdenství. Na to ho však má příliš rád. Rozhoduje se tedy, že mladého houslistu zachrání, i kdyby za něj sám měl položit život.

Po několika dnech se František probírá z deliria a o svých stavech nemá ani tušení. Důsledkem svého zklamání přestává hrát na housle, dokonce se ani nezmiňuje o hudbě. Je zasmušilý a věnuje se pouze magii a alchymii. Odchází z domu, i když na housle hraje jeho učitel.

Jednoho rána František nenachází Samuela na jeho obvyklém místě, vejde do jeho pokoje a nalezne Klausovo mrtvé tělo. U těla leží i lístek se vzkazem pro Františka – Samuel vykonal oběť pro Františkovu slávu a nabádá ho, aby tohoto posledního daru využil. František uroní pouhé dvě slzy, než se ho opět chopí šílenství a rozhodne se uposlechnout Samuelových rad.

Po ohledání ostatků a nalezení dalšího lístku, který slouží jako důkaz pro úřady, že jde o sebevraždu, zůstává tělo v pokoji a do čtrnácti dnů František napíná na housle nové struny – struny ze střev svého učitele, není však schopen se na housle podívat, natož na ně hrát.

Po určité době vyzývá František Paganiniho na houslový souboj. Paganini výzvu přijímá a volí pro duel skladbu Rej čarodějnic. O nastávající koncert je mezi lidmi obrovský zájem.

Ráno v den koncertu se Františkovi zdá tak živý sen, že ho pokládá za vidění – z pouzdra jeho houslí se na něj dívaly Klausovy oči a ozýval se jeho hlas, poté se pouzdro pohybovalo po stole a František slyšel, jak v něm něco luplo. Po probuzení František neleží ve své posteli, ale na místě, na kterém se nacházel ve snu. Odhodlává se ke hře na housle, chvíli hraje jako nikdy předtím, pak se ho ale opět zmocňuje strach.

Nastává čas koncertu a Františka opouští veškeré obavy, je si jist svým vítězstvím. Jako první hraje Paganini a dostává se mu obrovského potlesku, když ale začne hrát Stenio, obecenstvo je jako uhranuté a následuje téměř čtvrthodinový potlesk. Při příchodu finále skladby se z houslí ozve Klausův hlas, který publikum probouzí z transu a snaží se utéct pryč z divadla. František náhle stárne přímo před jejich očima a zahaluje ho bílá mlha, ve které spatřují postavu s vyhřezlými vnitřnostmi. Poté je František nalezen na pódiu mrtvý se strunami ovinutými kolem krku a rozbitými houslemi.

Paganini z neznámého důvodu financuje Františkův pohřeb a na oplátku si žádá kusy jeho houslí jako památku na tento podivný zážitek.

6 Teosofická společnost

Prvotní myšlenky *Teosofické společnosti* se formují během roku 1875 v newyorském bytě Heleny Petrovny Blavatské. Základními kameny instituce, která dostává název *Theosophical Society* (*Teosofická společnost*), se stávají tři teze:

1. *Vytvořit jádro univerzálního bratrství lidstva bez rozdílu rasy, barvy pleti, pohlaví, národnosti, sociální příslušnosti a víry.*

2. *Podporovat srovnávací studium filosofií, náboženství a věd a ukázat univerzální etiku každého studia.*

3. *Probádat nevysvětlené přírodní zákony a latentní psychické i duchovní síly v člověku.* (1)

Sloganem organizace se stává heslo „*Není vyššího náboženství nad pravdu*“ (anglicky „*There is no religion higher than truth*“, hindsky „*násti satyasa paramó dharmah*“, francouzsky „*Il n´y a pas de religion au-dessus de la verité*“). (1)

Během podzimu toho roku se rozhoduje o přidělení funkcí, umístění kanceláře a dalších byrokratických záležitostech. Olcott zaujímá postavení předsedy, Judge se stává sekretářem a Blavatská si bere na starost korespondenci. 17. listopadu 1875 probíhá první, zahajovací shromáždění společnosti. (1)

Zakládající členové společnosti vyvíjejí úsilí zejména ve snaze o propojení Západu s Východem, o provázání rozdílných kultur, filozofií a seznámení veřejnosti se zahraničními myšlenkovými směry, k čemuž využívají vzestupného trendu spiritismu, okultismu a esoteriky. (1)

Své cíle postupně naplňují budováním nových poboček *Teosofické společnosti* a oslovováním veřejnosti napříč celým světem. (1)

Na začátku října roku 1879 vychází první číslo mezinárodního revue *The Theosophist*, v němž madame Blavatská osvětluje pojem teosofie a přibližuje tak čtenářům své učení. Vnímá teosofii jako „*existenci univerzální gnóze – teosofie čili božské archaické moudrosti, jež se šířila od dob vrcholné antiky a zachovala se u zasvěcenců všech kultur*." (1)

Dlouhodobý pozitivní dopad *Teosofická společnost* registruje díky aktivitám H. S. Olcotta na Cejlonu, kde publikuje Buddhistický katechismus, který je pro společnost atraktivní svojí srozumitelností. (1)

Roku 1883 se sídlo *Teosofické společnosti* stěhuje do Indie – díky výhodné koupi získává organizace pozemek v madráské čtvrti **Adyar**. (1)

Na sklonku svého života vkládá Helena Blavatská do *Teosofické společnosti* mnoho energie, času a nadějí. Svoji touhu a odhodlání šířit ideu teosofie realizuje v *Esoterické sekci* společnosti, za kterou na popud Judge přijímá plnou zodpovědnost. Pro zastánce svých myšlenek píše návod, kterým se mají řídit při hlásání jejího učení. Tyto pokyny vycházejí pod názvem *Klíč k teosofii* roku 1889. (1)

V této době je v rámci *Teosofické společnosti* kladen důraz zejména na první stanovený cíl – „*vytvoření jádra univerzálního lidského bratrství*". V duchu tohoto principu se organizace podílí na mnoha dobročinných aktivitách (vzniká například klub pro dělnice v tíživé situaci). Objevuje se také potřeba celkové reformy společnosti, s níž mnozí, včetně některých členů *Teosofické společnosti*, nesouhlasí a svůj odmítavý postoj formulují i v tisku. (1)

Poslední slova Heleny Petrovny Blavatské týkající se společnosti zní takto: „*Udržte nepřerušenou linii! Nedovolte, aby má poslední inkarnace byla omyl*." Po smrti madame Blavatské přechází poslání propagovat myšlenky teosofie na její nejbližší, kteří nadále oddaně zachovávají tento odkaz. 8. květen, den jejího úmrtí, je mezi teosofy označován jako „*Den bílého lotosu*". (11)

7 Vliv osobnosti HPB a jejího díla

Velký dopad celoživotního díla Heleny Petrovny Blavatské nejen na tehdejší dobu, ale i na dobu, která má teprve přijít, předvídá už těsně po jejím úmrtí například deník *New York Herald Tribune*, kde vychází článek, z něhož pochází následující výňatek: „*Dílo madame Blavatské již přineslo své plody, zjevně je však osudově určeno k tomu, aby jeho účinky byly v budoucnu ještě pozoruhodnější. Seriózní pozorovatelé již dávno konstatovali, že ovlivnila také četné směry současného myšlení. Otevřenější lidstvo, liberálnější myšlení a jistý sklon ke studiu staré filosofie vedený vyššími hledisky – to vše zcela jistě souvisí s jejím učením. Takto poznamenala madame Blavatská svou dobu.*“ (1)

Pojem teosofie je skloňován ve všech pádech jak v odvětvích filozofie a humanitních věd, tak i v mnoha dalších oblastech každodenního života, jeden vítězný dostihový kůň například dostává jméno *Teosof*. (1)

Inspiraci z díla Blavatské čerpá v průběhu dějin, ať už vědomě či nevědomě, mnoho proslulých osobností napříč všemi oblastmi umění a věd, mezi nimi například výtvarníci V. Kandinskij a K. Malevič, hudebníci jako G. Mahler nebo A. Skrjabin či literáti zastoupeni zejména J. Joycem, D. H. Lawrencem, T. S. Eliotem a H. Millerem. Poslední jmenovaný o osobnosti Blavatské píše takto: „…*Fascinovaly mne její oči a viděl jsem ji před sebou tak dokonale, jako kdyby se mnou byla v místnosti. Nevím, zda to souvisí s tím, k čemu došlo později, ale najednou jsem v jediném záblesku pochopil, že jsem odpovědný za všechno, co se mi během mé existence přihodilo, ať už to bylo cokoli… Vzal jsem celou zodpovědnost na svá vlastní bedra a pocítil jsem, že se mi neuvěřitelně ulevilo. Teď jsem svobodný a nikdo kromě mě není odpovědný za to, co se mi stane*.“ (1)

Blavatská dokázala rozšiřovat obzor vědění dokonce i jednomu z největších duchovních vůdců – M. K. Gándhímu, který měl k Blavatské i *Teosofické společnosti* velmi kladný vztah, prohlašoval, že „*Teosofie znamená bratrství lidí*“. (1)

Největší dopad má na moderní historii pravděpodobně *Tajná doktrína* – zabýval se jí sám Albert Einstein; po jeho smrti přijíždí do sídla Teosofické společnosti v Adyaru Einsteinova neteř s požadavkem, zda by si centrum mohla prohlédnout. Na místo ji přivádí vzpomínka na výtisk oné knihy na strýčkově psacím stole. (1)

Jako připomínka stého výročí založení *Teosofické společnosti* byla roku 1975 v Indii vydána pamětní známka se symbolem organizace. (1)

8 Závěr

Výsledný text bakalářské diplomové práce splňuje svůj cíl prezentovat literární portrét, tedy přehled života a díla Heleny Blavatské, a demonstrovat její beletristickou tvorbu na několika příkladech – v šesti kapitolách rámcově shrnuje život a tvorbu spisovatelky a okultistky Heleny Petrovny Blavatské, zvláštní pozornost je věnována jejím parapsychologickým schopnostem a Teosofické společnosti. Přináší také analýzu dopadu autorčina díla nejen v tehdejší době, ale i v moderních dějinách.

Při tvorbě práce jsem se nejprve soustředila na pochopení poměrů, ve kterých spisovatelka prožila svůj život, abych tak lépe pochopila její názory a rozhodnutí. Poté jsem se prostřednictvím četby několika jejích děl seznamovala se způsobem jejího psaní a myšlení, nejpodrobněji jsem studovala soubor povídek Okultní povídky a jiné děsivé příběhy. Následně jsem se pokoušela sesbírat co nejvíce biografických údajů, přestože o některých etapách života Heleny Petrovny Blavatské neexistují podrobné zprávy. Z tohoto důvodu jsou v práci obsaženy také informace, které pocházejí z nepřímých zdrojů, vždy je však zdůrazněno, že se jedná o neověřený fakt. Zvláštní kapitola je věnována jejím parapsychologickým schopnostem, jelikož tyto údajné vlohy byly jedním z důvodů, proč jsem si dané téma práce vybrala. Dalším objektem mého zkoumání byla Teosofická společnost, jíž autorka zasvětila část svého života. V poslední části jsem se zaměřila na dopad autorčina díla a vliv její osobnosti ve světě.

Při práci jsem došla k těmto závěrům: Tvorba H. Blavatské byla a je značně populární a její oblíbenost vzhledem k stavu dnešního světa roste. Její dílo má řadu vrstev, jejichž význam je odhalován postupně až v delší časové perspektivě. Z pohledu žánrového tvorba stojí na pomezí fact a fiction, stejně jako u jiných autorů tohoto typu, kteří dokázali spojit a smísit krásnou a věcnou literaturu (např. Howard Phillips Lovecraft, u nás Ludvík Souček). Odtud vyplývá i častá záměna fakt a fikce a pocit znejistění: tím je vlastně blízká dnešnímu literárnímu mainstreamu pramenícímu v postmodernismu.

Tvorba bakalářské práce mne obohatila a rozšířila mé obzory v mnoha směrech. Přinesla mi nové poznatky v oblasti historie a kultury východních zemí v průběhu 19. století (tyto informace jsou obsaženy v prvních dvou sekcích práce), seznámila mě s osudy výjimečné inspirující ženy a také mi poskytla lepší orientaci ve sféře filozofie a okultismu.

Práci by bylo možné rozvinout například novým překladem tvorby Heleny Petrovny Blavatské či srovnávací analýzou již existujících překladů.

9 Резюме

Бакалаврская дипломная работа посвящена жизни и творчеству писательницы и оккультиста Елены Петровны Блаватской, её мыслям, мнениям и убеждениям, и ее литературному творчеству.

Для того, чтобы поместить все это в определенный контекст, первые две главы посвящены описанию исторической, политической, литературной и культурной среды. Таким образом, читатель может лучше представить себе условия, в которых Е. П. Блаватская жила.

Следующая глава «Жизнь Елены Петровны Блаватской» разделена на три части: «Детство и юность», «Взрослая жизнь и старость» и «Парапсихологические способности».

Она родилась в ночь с 11 на 12 августа 1831 года на территории современной Украины. Говорят, что её родословная включает несколько важных немецких, французских и русских семей, в том числе Рюриковичей.

Детство Елена провела в окружении слуг и всегда получала хорошее образование. Самыми выдающимися образцами подражания были для неё её мать Елена Андреевна Фадеева и ее бабушка Елена Павловна Долгорукова.

Семья часто переезжала, потому что её отец служил офицером в российской армии. Она жила, например, на Кавказе, в Одессе, Астрахани и Тбилиси, куда Елена переселилась с бабушкой и дедушкой после смерти матери.

Со своим будущим мужем она познакомилась там же, но их брак продлился недолго, и Елена сбежала.

После побега автор находилась в Стамбуле, Лондоне (где она встретила Учителя Мории), в Америке и безуспешно пыталась попасть в Тибет. Затем она жила в Индии, через год вернулась в Европу, где была, в основном, в Италии. Некоторое время она провела в Каире, затем в Сирии и Ливане. Нью-Йорк был для неё важным городом.

Двумя ключевыми мужчинами в её жизни были Генри Стил Олкотт и Уильям Куан Джадж, которые помогали ей в её начинаниях и поддерживали её всю жизнь.

Мадам Блаватская умерла 8 мая 1891 года после нескольких дней боли и страданий, вызванных гриппом, эпидемия которого разразилась в Лондоне, где в то время Елена жила. Её последователи называют день её смерти «Днем белого лотоса».

Неотъемлемой частью личности Елены были её знаменитые парапсихологические способности. Она часто разговаривала со сверхъестественными существами, которых никто, кроме неё, не видел, ей нравилось проводить время в компании шаманов и волшебников, а от опасностей её защищал мужчина восточного происхождения. Её способности включают также искусство телепатии, левитации, божественного или небесного зрения и слуха, материализации или передачи сознания из тела.

Литературные произведения Елены Петровны Блаватской включают «Разоблаченную Изиду», «Тайную доктрину», «Ключ к теософии», «Голос безмолвия», «Оккультные истории и другие страшные истории» (эти истории более подробно описаны в работе) или «Истории ночных ужасов».

Величайшее наследие Елены Петровны Блаватской – Теософское общество, основанное в 1875 году в Нью-Йорке. Девиз организации: «Нет религии выше истины». Организация стремится распространять идеи теософии и продвигать философию, единство человечества и открытие новых духовных и научных законов. Цель организации и самой Елены Петровны Блаватской – также соединить эзотеризм и естественные науки.

Личность и творчество Елены Петровны Блаватской оказали и до сих пор оказывают огромное влияние на человеческие мысли и действия. Она вдохновляет многих женщин и девушек из разных стран и поколений за её целеустремлённость и приверженность своим целям.

10 Bibliografie

1. **Bláhová, Alena.** *Helena Petrovna Blavatská (1831-1891): život a dílo zakladatelky teosofického hnutí.* Praha : Pragma, 1997. 80-7205-018-4.

2. **Parolek, Radegast, Honzík, Jiří.** *Ruská klasická literatura (1789-1917).* Praha : Svoboda, 1977.

3. **Wikipedie.** 19. století. *wikipedia.org.* [Online] 22. Prosinec 2019. [Citace: 13. Květen 2021.] https://cs.wikipedia.org/wiki/19._stolet%C3%AD.

4. —. Rolnická reforma 1861 (Rusko). *wikipedia.org.* [Online] 16. Říjen 2018. [Citace: 13. Květen 2021.] https://cs.wikipedia.org/wiki/Rolnick%C3%A1_reforma_1861_(Rusko).

5. **Burik, Tomáš.** V Rusku pomáhá hasit požární vlak. *pozary.cz.* [Online] 23. Červenec 2006. [Citace: 13. Květen 2021.] https://www.pozary.cz/clanek/5528-v-rusku-pomaha-hasit-pozarni-vlak/.

6. **Wikipedie.** První internacionála. *wikipedia.org.* [Online] 8. Duben 2019. [Citace: 13. Květen 2021.] https://cs.wikipedia.org/wiki/Prvn%C3%AD_internacion%C3%A1la.

7. —. Atentát na Alexandra II. *wikipedia.org.* [Online] 25. Únor 2020. [Citace: 13. Květen 2021.] https://cs.wikipedia.org/wiki/Atent%C3%A1t_na_Alexandra_II..

8. —. Koupě Aljašky. *wikipedia.org.* [Online] 11. Prosinec 2020. [Citace: 13. Květen 2021.] https://cs.wikipedia.org/wiki/Koup%C4%9B_Alja%C5%A1ky.

9. —. Sergej Něčajev. *wikipedia.org.* [Online] 5. Říjen 2019. [Citace: 13. Květen 2021.] https://cs.wikipedia.org/wiki/Sergej_N%C4%9B%C4%8Dajev.

10. **CoJeCo.** Narodnici. *cojeco.cz.* [Online] 10. Březen 2008. [Citace: 13. Květen 2021.] https://www.cojeco.cz/narodnici.

11. **Wikipedie.** Helena Petrovna Blavatská. *wikipedia.org.* [Online] 6. Říjen 2020. [Citace: 7. Červenec 2021.] https://cs.wikipedia.org/wiki/Helena_Petrovna_Blavatsk%C3%A1.

12. **Ch., Martin.** Voyen Koreis: Jelena Petrovna Blavatská. *web.archiv.cz.* [Online] 2020. [Citace: 21. Červenec 2021.] https://web.archive.org/web/20050421034612/http://esoteric.mysteria.cz/blavatska.htm.

13. **Canopus.** Helena Petrovna Blavatská. *canopus.cz.* [Online] [Citace: 7. Červenec 2021.] https://www.canopus.cz/blalbba.

14. **Epochální, svět.** Helena Petrovna Blavatská: Největší okultistka všech dob? *epochalnisvet.cz.* [Online] 18. Květen 2020. [Citace: 7. Červenec 2021.] https://epochalnisvet.cz/helena-petrovna-blavatska-nejvetsi-okultistka-vsech-dob/.

15. **Wikipedie.** Блаватская, Елена Петровна. *ru.wikipedia.org.* [Online] 31. Květen 2021. [Citace: 22. Červenec 2021.] https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F,_%D0%95%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0_%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0.

16. **stuki-druki.** Елена Петровна Блаватская - биография, информация, личная жизнь. *stuki-druki.com.* [Online] [Citace: 21. Červenec 2021.] https://stuki-druki.com/authors/Blavatskaya.php#.

17. **Chi.** Blavatská, Helena Petrovna. *chi.cz.* [Online] 2017. [Citace: 21. Červenec 2021.] https://chi.cz/magie/blavatska.

18. **Blavatská, Helena Petrovna.** *Základy tajných nauk.* Bratislava : GLÓBUS. 80-967119-0-3.

19. **Koreis, Voyen.** Odhalená Isis. *blavatska.vkoreis.cz.* [Online] 2013. [Citace: 23. Červenec 2021.] http://blavatska.vkoreis.com/hpb-07-isis.html.

20. **Databáze, knih.** Klíč k teosofii. *databazeknih.cz.* [Online] [Citace: 23. Červenec 2021.] https://www.databazeknih.cz/knihy/klic-k-teosofii-156021.

21. **Blavatská, Helena Petrovna.** *Hlas ticha.* Praha : Zmatlík a Palička, 1920.

22. **Databáze, knih.** Jelena Petrovna Blavatskaja. *databazeknih.cz.* [Online] [Citace: 23. Červenec 2021.] https://www.databazeknih.cz/vydane-knihy/jelena-petrovna-blavatskaja-21181.

23. **Blavatská, Helena Petrovna.** *Okultní povídky a jiné děsivé příběhy.* Praha : Mysteria XYZ, 2012. 978-80-7388-564-9.

24. **Tordoff, Harvey.** Helena Petrovna Blavatsky. *olanoo.com.* [Online] 2018. [Citace: 23. Červenec 2021.] http://www.olanoo.com/ol_bg_blavatsky.html.

25. **Databáze, knih.** Okultní povídky a jiné děsivé příběhy. *databazeknih.cz.* [Online] [Citace: 23. Červenec 2021.] https://www.databazeknih.cz/knihy/okultni-povidky-a-jine-desive-pribehy-91634.

26. **Боброва, Наталия.** Елена Блаватская: Увижу ли торжествующую Россию? *rg.ru.* [Online] 27. Duben 1991. [Citace: 7. Červenec 2021.] https://rg.ru/1991/04/27/blavatskaya.html.

27. **Databáze, knih.** Mahajánské texty. *databazeknih.cz.* [Online] [Citace: 23. Červenec 2021.] https://www.databazeknih.cz/knihy/mahajanske-texty-28955.

Příloha A Doprovodná obrazová data

Obrázek 1 – Fotografie HPB, mládí, převzato z (24)

Obrázek 2 – Fotografie HPB, NY 1875, převzato z (1)

Obrázek 3 – Fotografie HPB po obdržení amerického občanství (1878), převzato z (1)

Obrázek 4 – Fotografie HPB, převzato z (1)

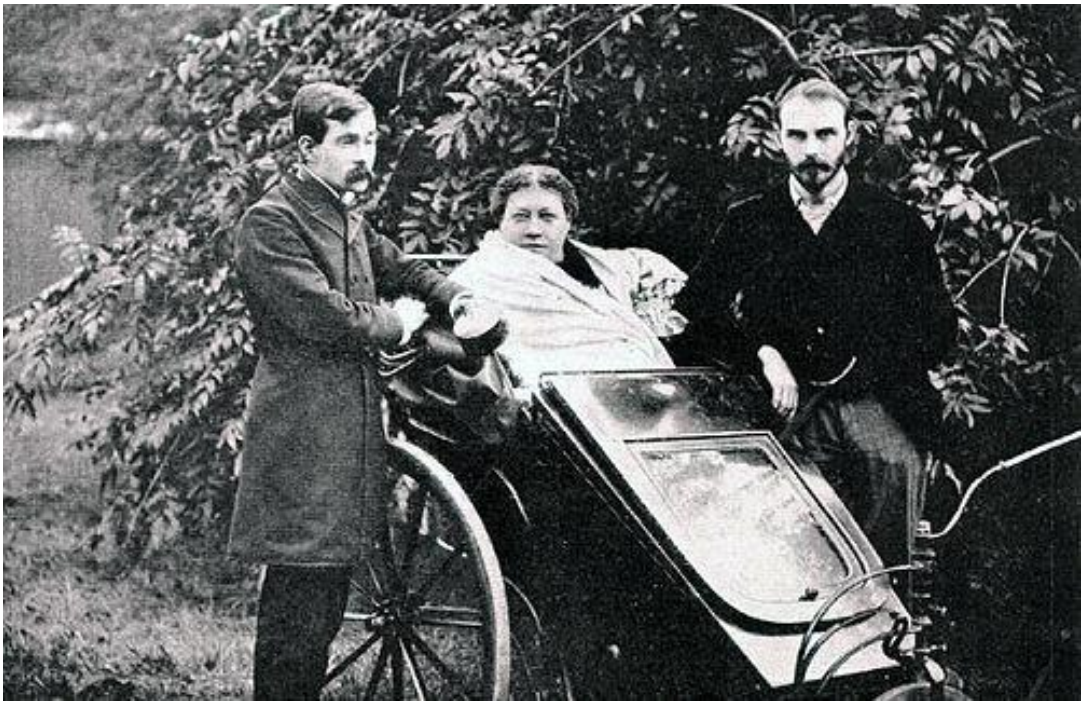

Obrázek 5 – HPB, 1891, převzato z (11)

Obrázek 6 – Podpis HPB („Yours fraternally H. P. Blavatsky“), převzato z (1)

Obrázek 7 – Perokresba loďky z deníku HPB, převzato z (1)

Obrázek 8 – Emblém Teosofické společnosti, převzato z (1)

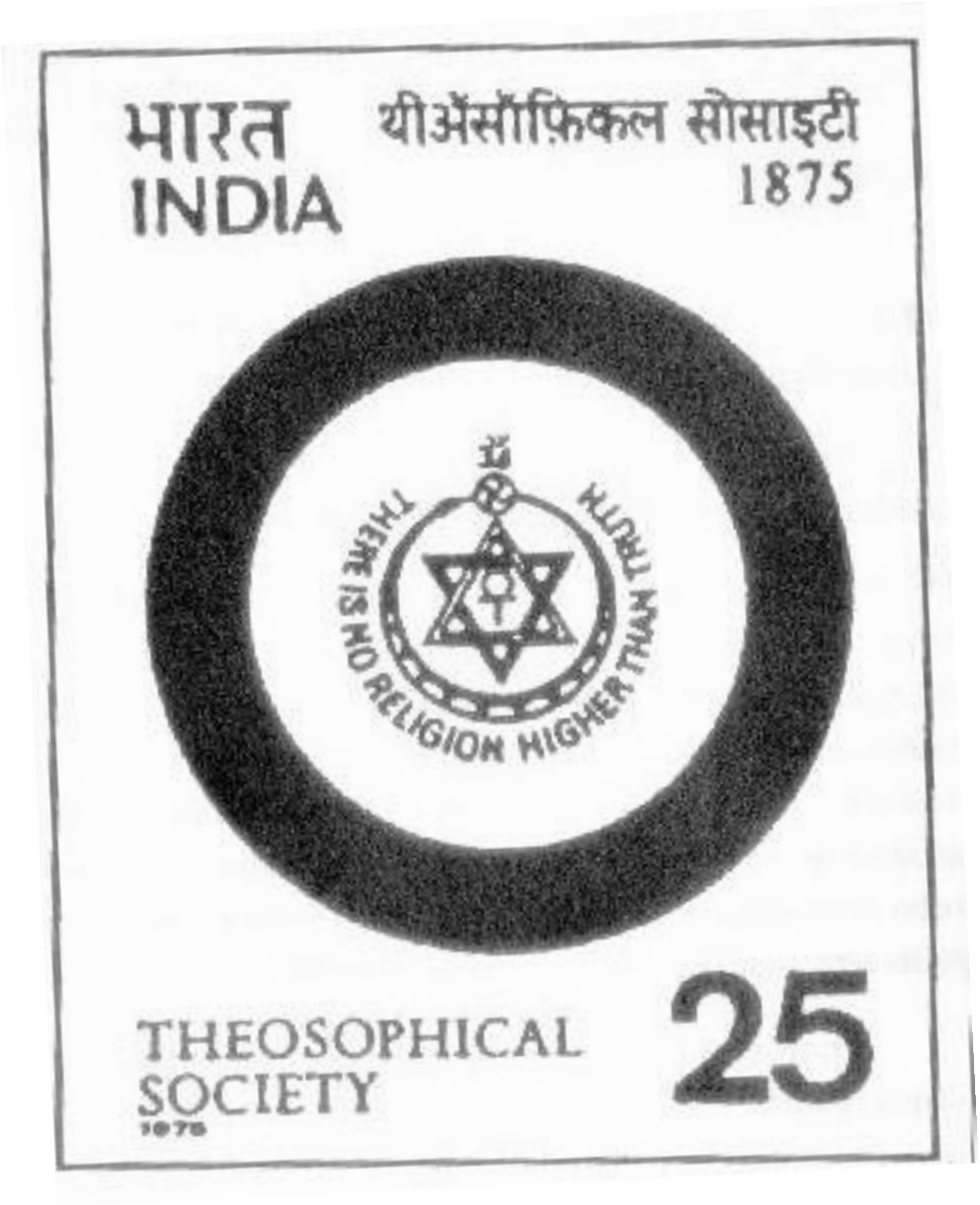

Obrázek 9 – Pamětní známka k stému výročí založení Teosofické společnosti, převzato z (1)

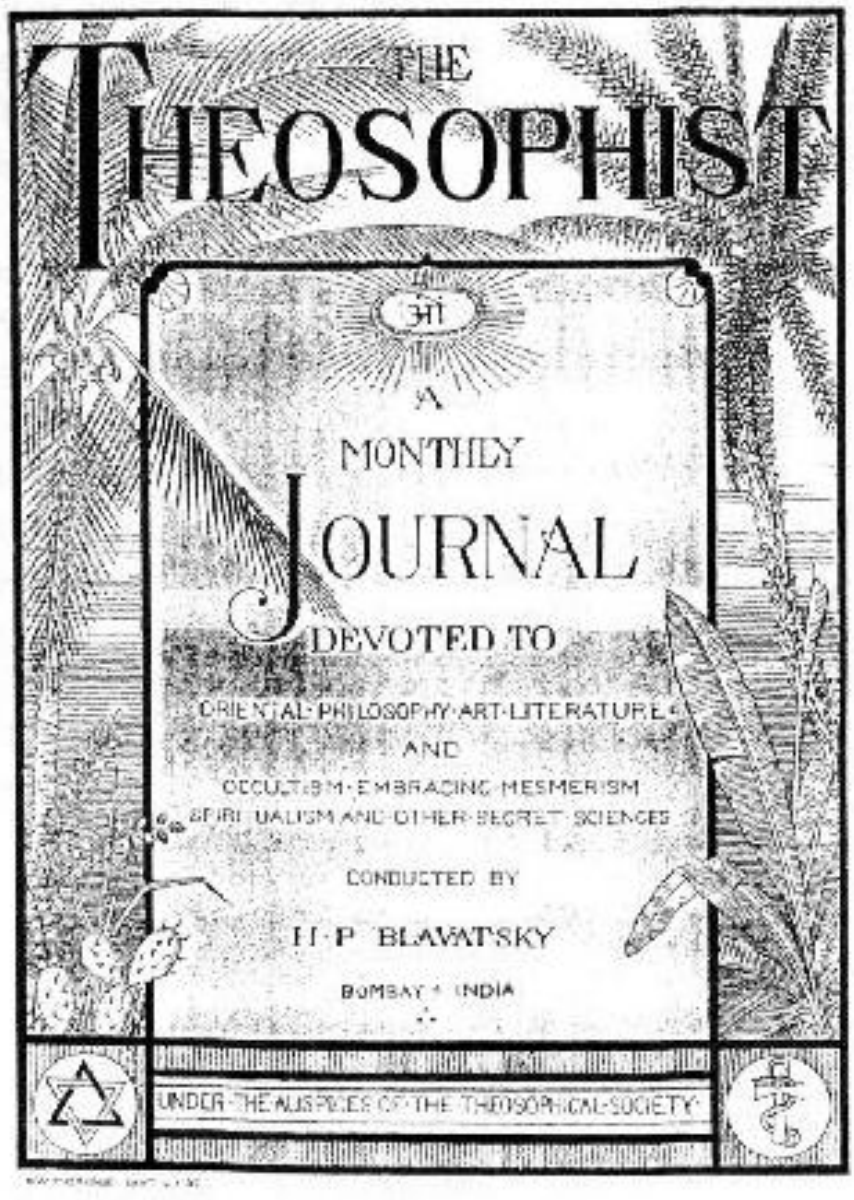

Obrázek 10 – obálka časopisu The Theosophist, převzato z (1)

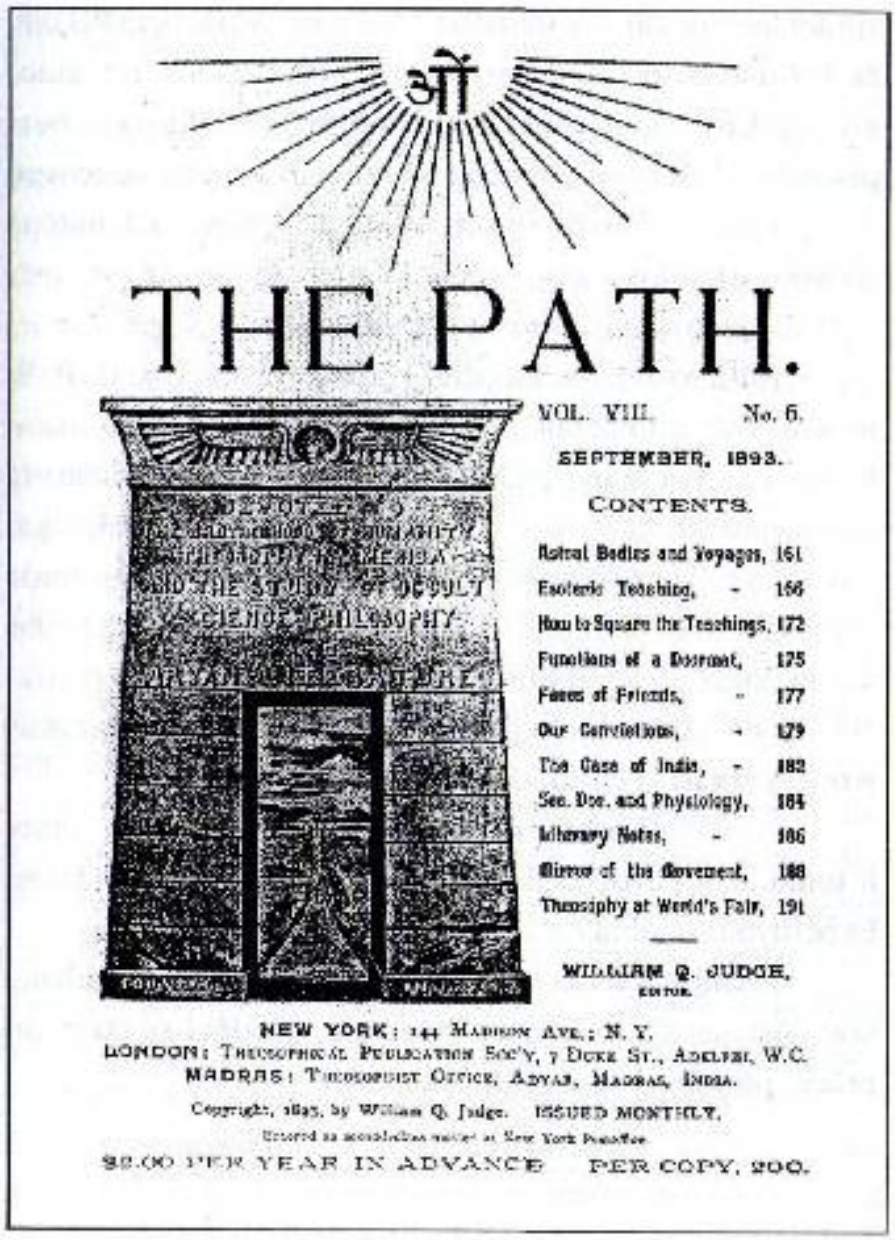

ॐ

THE PATH.

VOL. VIII. No. 6.

SEPTEMBER, 1893.

CONTENTS.

Astral Bodies and Voyages, 161
Esoteric Teaching, - 166
How to Square the Teachings, 172
Functions of a Doormat, 175
Faces of Friends, - 177
Our Convictions, - 179
The Case of India, - 182
Sex, Doc. and Physiology, 184
Literary Notes, - 186
Mirror of the Movement, 188
Theosophy at World's Fair, 191

WILLIAM Q. JUDGE,
EDITOR.

NEW YORK: 144 MADISON AVE., N. Y.
LONDON: THEOSOPHICAL PUBLICATION SOC'Y, 7 DUKE ST., ADELPHI, W.C.
MADRAS: THEOSOPHIST OFFICE, ADYAR, MADRAS, INDIA.

Copyright, 1893, by William Q. Judge.

ISSUED MONTHLY.

Entered as second-class matter at New York Postoffice.

$2.00 PER YEAR IN ADVANCE PER COPY, 20c.

Obrázek 11 – Obálka revue The Path, převzato z (1)

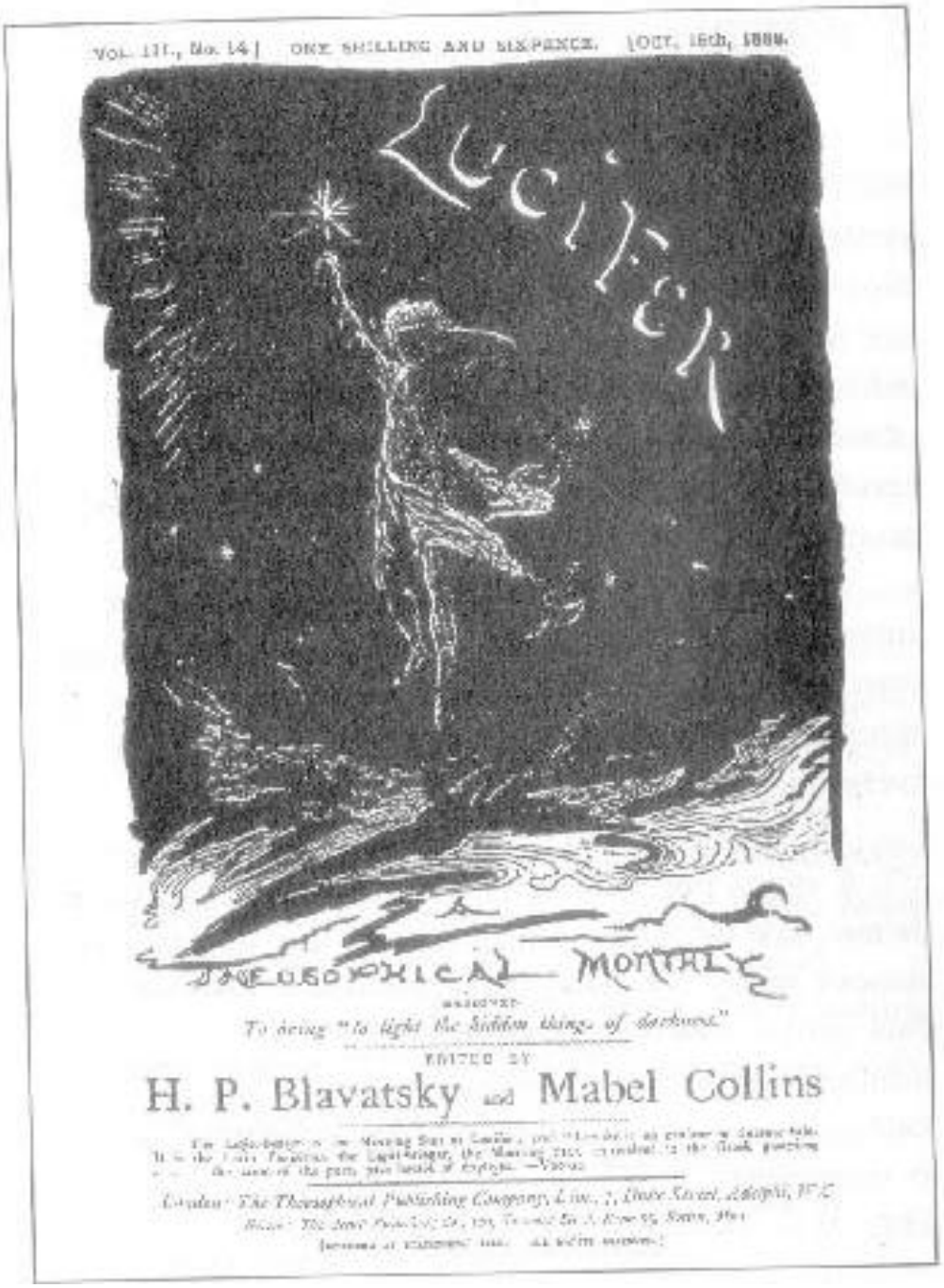

Obrázek 12 – Obálka revue Lucifer, převzato z (1)

Obrázek 13 – Fotografie Williama Quana Judge, převzato z (1)

Obrázek 14 – Fotografie Henryho Steela Olcotta, převzato z (1)